

1549
1932

డి. వ.

1932

మైత్రేయ.

Part 2 -

Ch. 43 (తానాక వైదిక కథ)

శ్రీ సీతానాథ తత్వభూషణులవారిచే రచింపబడిన
అంగ్లక్షింధమునకు అంధ్యానువాదము.

510

అనువాదకర్త. A. N. 3475

జ్ఞానాంబ.

మహేశ్వర చందరు.

1932.

అంబేద్కర్

మేత్రం

10 SEP 1932

(కావ్య, చిత్ర)

శ్రీ సీతానాథ సత్యభామ మలవారి వే రచింపబడిన
అన్యంగింధమునకు ఆంధ్రానువాదులు.

అనువాద

జ్ఞానాంబు.

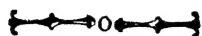
మహేశ్వర బంధు.

1932.

కావ్యము రచయిత

అంకితము.

ఈగ్రంథము శ్రీయుత మాదిరెడ్డి సీతారామయ్య నా
యుడుగారి ధర్మపత్నియు, పరమ సాధ్వీమణియు, కీర్తిశేషు
రాలునునగు మాదిరెడ్డితాయారమ్మగారి జ్ఞాపకార్థమాయమ
కుమారుడు మాదిరెడ్డి గోవిందరావు నాయుడుగారును, కోడ
లు శ్రీమతి మాదిరెడ్డి ఆంజాళ్లు తాయారమ్మగారును శ్రద్ధా
పూర్వకముగా నచ్చువేయించినందున నిది పరలోకవాసిని
యగు నాపవిత్ర చరిత్ర కంకితము చేయబడినది.

జ్ఞానాంబ,

ఉపోద్ఘాతము.

ఈచిన్నిపాత్రముననుల్లేఖంపబడినకథానాయకయగు మైత్రేయినిగూర్చి కొంచెము చెప్పకుండనుండజాలను. ఆమె మెవరు? ఆమెయొక ప్రాచీన భారత గారీమణి. ఆధ్యాత్మిక తేజోవిరాజిత. సద్భావరత్నఖని. అఖండబ్రహ్మజ్ఞానధుని. ఆయమయెట్టిది? ఆనక్కప్రహాకృతముగల రణరంగంబునకుటికి శత్రుసేనాసమూహములారీల్పి చెండాడ రాజ్యంబులరక్షింప బ్రాణంబులనర్పించిన వీరనారీమణులకుగాని, యసవ్య సామాన్యప్రతిభావిశేషము నెల్లివలయు గ్రంథంబుల రచించి సత్కీర్తినార్జించిన కవయిత్రీ శిరోమణులకుగాని, సర్వసర్వ సహచర్యంబు నవలీలనేలంజాలున శేష శేషుషీధురీణులై రాజ్యాంగ రహస్యంబుల నెల్ల నెఱంగి, పరపాలనాపాటవంబు మోటయ రాష్ట్రంబుల నేలిన రాజీమణులకుగాని, ఏ పని దుర్లభ మైనదో యాపవని తిరతమ భారతమృముఖితో కూడిన శ్రేష్ఠపదవులనన్నిటిని మించి యత్యుత్తమబ్రహ్మపల్ధిని మైత్రేయి పొందగలిగెన. కావున నానాధ్యాధ్యాత్మికత తు బ్రహ్మజగతిగాగల భారత దేశమున భావిసోదరీమణుల

కొంతకు యదార్థమగు నాదర్శమును ప్రదర్శించిచిరస్మరణీయ
యైనది.

ఆమె యెప్పటిది ? అదివైదిక యుగము. అప్పటి
భారతీయులు నాగరికతానగముయొక్క యుచ్చశిఖిరిష్టునధి
రోహించియుండిరి. వారివిజ్ఞానతేజము మధ్యదిన మూర్త్యాంశ,
తేజఃకువలె పరిసరప్రదేశములకేగాని సుదూర ప్రదేశములకు
పైతియు వెలుగునీయగలిగియుండెను. వారిద్వివిషయక
జ్ఞానము ప్రకృతశక్తులను, అద్భుతదేవతలను, కల్పితకర్తలను
మీతీయనాద్యసంతుడు, సనాతనపు షునినగు పరబ్రహ్మతీ
ర్త్యమును గుర్తించి తద్విషయకి విచారిమున కగ్రీష్ఠానము
నిచ్చియుండెను. బ్రహ్మజ్ఞానపరిమళముచే నాటి భారతీయ
వాతావరణము సువాసితమై రాజుల సభారంగములకు, ప్రజల
కార్యరంగములకు, నింతియేల సంగరరంగములకు పైతమా
గుమగుమలను వ్యాపింపజేయుచుండెను. రాజర్షియగు జపకుని
యాస్థానమునకొరతేజమును మిగిలి బ్రాహ్మ్యతేజమే ప్రకా
శించెను. పేరెన్నికగాంచిన యాజ్ఞవల్క్యునివంటి బ్రహ్మజ్ఞా
నులతోడను, సార్థకనాములగు మిత్రునివంటి మంత్రులతో
డను, బ్రహ్మనిష్ఠాగరిష్ఠులగు సత్ప్రధానులతోడను జనకుల్లి
కొలువుకూట మలంకృతమగుచుండెను. నిష్పక్షపాతి
యగు జనకరాజు తనసభలో నారీమణులకుకూడ కారవస్థాన
మిచ్చి నేటి సంకుచితభావ సంకుభితచేతస్కులగు సహూ

దరులతోఁజుకు చక్కనిపాఠము నాయత్తవరచియుంచెను. బ్రహ్మనిష్ఠగల రాజు, ప్రజలు, బ్రహ్మనిష్ఠగలస్త్రీలు, పురుషులు బ్రహ్మవాదులగు భార్యలు, భర్తలునై జనరాజ్యము జ్ఞానరాజ్యమనదగియుండెను. ఆహావమిసౌభాగ్యము! అట్టి కాలమున, నట్టిరాజ్యమున నట్టిప్రభువునకు ముక్తియైనట్టి మిత్రునకు పట్టియై పుట్టిన మైత్రేయి యట్టిదికాక యెట్టిదికా నేర్చును? కస్యకగానున్నంతకాలము విద్యాబుద్ధులంగరచుట తోడను, బ్రహ్మతత్వవిషయిక శ్రీవణముతోడను నామెనయము వినియోగమయ్యెను. వివాహియైన పిమ్మట బ్రహ్మజ్ఞానసంపాదనముతోడను, బ్రహ్మభ్యాస తత్పరితతోడను, నామెకాలముగడచెను. బ్రతుకంతయు నాధ్యాత్మికతకు నియమింపింపిల్లెను. అతులవిద్యావతురయ్యయ్య బ్రహ్మవిద్యనే ప్రధానవిద్యగా మన్నించెను. రూప, లావణ్య, విభవవిభాసిలయ్యయ్య, నైహికసుఖవాంఛలదగుల్కొనక జ్ఞానవృద్ధుడగును, బ్రహ్మనిష్ఠ గృహస్థుడును, భోగలాలసతకతీతుడను, నైవయాజ్ఞవల్క్యునివలెంచి పెండ్లియాడెను. సంసారిభారమును, సర్వాధికారమునుగవత్నియగు కాల్యాణనికేవదలి తాగొక సన్యాసినివలెనే జీవితము గడపెను. బ్రహ్మవిదులలో పట్టభద్రుడగు యాజ్ఞవల్క్యుని కోరికోరి వివాహమైనందులకు తనయభీష్టము తీరునట్లతని జ్ఞానబోధానుధారసంపాదముచేయుట నానందించుటయే యామెగృహిణీజీవితకర్తవ్యమైయుండెను.

తయినాగారమునందు గాకతపోగృహమునందే మైత్రీయి
 శ్రుతతోనుండగోరెను. ఎంతటి ధీరస్వాంత ! ఎట్టిజ్ఞానపిపాస !
 విమినిష్ఠ ! మైత్రీయిని పరిణయించె న పిదప కొంతకాలమునకు
 యాజ్ఞవల్క్యుడు సన్యాసస్వీకారముచేయ నంచి తనయాస్తి
 తెల్ల తెండుభాగములుగా వంచి కాల్యాయనీదేవి కొకభాగ
 మునుంచి రెండవభాగమును మైత్రేయీకీయ నుద్దేశించితి నని
 తురుగగా మైత్రీయి యావిత్తమువలన సమృతపదవిలభించు
 నాయని ప్రశ్నించెను. ఆచిత్రప్రశ్నయెట్టిదో చూడుడు !

తి॥ సాహసావాచ మైత్రీయా ! యన్నమగ్ధయంభ
 గోః! సర్వాపృథి వీవిత్రేన పూర్ణాస్యా । త్కథంతే
 నామృతాస్యామితి...

హేస్వామిన్ ! ఈసమస్తపృథి వీవలయము ధనము
 తోసంపూర్ణముగా నిండియున్నదనుకొందము. అట్టి దానిని
 మీరు నాకిచ్చెదరనుకొందము. అవుడా యైశ్వర్యమువలన నా
 కమృతత్వము లభించునా ? మైత్రీయియొక్క ప్రశ్నవిని
 యాజ్ఞవల్క్యుడు విత్తమువలన సమృతపదవి లభింపదని తెలు
 పగా మైత్రీయి

తి॥ ...యేనాహంనామృతాస్యాః మహంతేన కు
 ర్యాం యదేవ భగవాన్యేకతదేవమ బ్రూహితి.

దేనివలన నేను ముక్తురాలనుగానో యటుపంటి
ధనముతోనే నేమిచేయుదును ! పూజ్యుడవగు నీవుదేనిని
ముక్తిసాధనముగా తెలిసికొంటివో వానినే నాకుచెప్పమా !
అని వచించి యాజ్ఞవల్క్యుని బ్రహ్మజ్ఞాన సంపత్తిలో పాల్గొన
నెంచి యతడియదలచిన భౌతికభాగ్యమునంటక తృణీకరించి
భర్తకుండగిన సహధర్మచారిణియై పరగెను.

తల్లీ ! మైత్రేయీ ధన్యురాలవు. ధన్యురాలవు.
దేహాత్మబుద్ధిజేసి బద్ధులై బ్రహ్మజ్ఞానదూరులై పరిభ్ర
మించు విషయాసక్తులు నీయుడుగుజాడల ననుసరించి ధన్యు
లయ్యెదరుగాక. శాంతి క్రదనుగు నీపవిత్రచరిత్రము భార
తాంగనలకును, లోకమునందలి సమస్తాంగనలకును వరణియా
దర్శమైవెలయునుగాక.

మైత్రేయీయను నీకథను శ్రీసీతానాథతత్వభాష
ణులవారు ఆంగభాషలో రచించిరి. దీనింగూర్చి నేను కొంత
కాలము క్రిందట వింటిని. శాని గతవత్సరమువఱకు నాగ్రంథ
మును చదువలేదు. చదివినతోడనే తెనిగింప బుద్ధి పుట్టినది.
భాషా విషయిక ప్రతి బంధములకు బంకక, నాయసమర్థతను
విస్మరించి తెనిగింప సాహసించితిని. గ్రంథమాపండిత విర
చితము. విషయమా బ్రహ్మతత్త్వ ప్రతిపాదకము. భాషయా
బాగుగ రాని యాంగ్లము, అనువదించినది. యాచిన్నిటి

యందును నసమర్థురాలవగు నేను. మఱియొక రెవరైన నీయను
 వాదమునకుఁబూనియుండినచో నెంతేని బాగుండెడిది. ఐన
 వృత్తికి దీనింజదువుటవలన నాయాంధ్ర సోదరీ మణులు కొంద
 రైనను మైత్రేయియొక్క పవిత్రచారిత్రముననుకరించి యా
 ధ్యాత్మిక జీవితములగడతగల్గెదరేని నేను కృతకృత్యంగా
 నోప్పుదునని నాతలంపు. ఇంగ్లీషు మార్తకనుండి యీపాత్ర
 ముననువదించి ప్రకటించుట కనుమతించినందుకు శ్రీ జి. ఏ.
 స. టేకెన్ కం పెనీవారికి నేననేకవందనములర్పించుచున్నాను.

జ్ఞానాంబ,

ఓవ.

మైత్రేయి ప్రథమప్రకరణము.

పాతకులు నాకథనరము చేసుకొనవలయుననిన
తాము మదరాసుమున్నగు నేతావులలో నివసించువారైనను
బీహారులో నున్నట్లు భావించుకొనవలయును. వజ్జీయు నా
మార్గముననే దాదాపు నాల్గవేల సంవత్సరముల కాలము
కాలమువలకు కూడ పోవలయును. ఏమన నేనిప్పుడు ప్రాచీన
గ్రంథములగు ఉపనిషత్తులలో నుదాహరింపబడినట్టియు నువ
నిషద్రచనకువలయు సాధనముల సమకూర్చినట్టియు పురాతన
సంఘటనలు ఘటిల్లిన కాలమునుగూర్చి చెప్పచున్నాను.
పురాతన రాజ్యమైన మిథిలలోని జనకపురముయొక్క పాలి
మేరలలో నిలువబడుదము. ఇంకను భావనాపక్షములతో నా
పట్టణముచుట్టు నెగురదము. ఇందుమూలమున మనము విశా
లద్రదేశమును చూడనేర్తుము. మనచుట్టునేమిజరుగుచున్నదో
బాగుగ తెలిసికొనుటకు సమర్థులమగుదుము. జనకపురము
పూర్వకాలమున పాండిత్యమునకు మహాప్రతిభ మై యాజ్ఞా
ప్రసిద్ధి పొందిన తమనకు వేదాంతసంబంధికసహవాసియు, స్నే

హితుడును నై యుండినట్టియు, తరువాతియితిహాసములలో నీత
తండ్రియనియు, రామునిమామయనియు వర్ణింపబడినట్టియు
కాబరియైన జనకుని నగరమని చదువరులకు జ్ఞాపకముచేయు
వక్కరలేదు. నేనీవఱకే ప్రస్తావించినరీతిని ప్రాచీన జనక
నగరప్రాంతములలో నచ్చటచ్చట దిబ్బలు, మెట్టలు గలిగి
కొంతవఱకు నిర్జనమైయున్న సమభూమిపై గాలిలో నెగ
యుదము. వినిర్మలస్వప్రాతఃకాలము, ఉదయమై గంటన్న
తమాలి సుందైనది. ఇపుడాసమభూమిగుండ ముగ్గుగు గాట
పారులు మెల్లగానడచుచు జనకనగరమువై పునకు పోవు
తున్నారు. ఈమువ్వురును దీర్ఘకాయులు నృథగాతులు వర్త
మానకాపు బీహారువాస్తవ్యులనుండి చాలభేదించియున్నారు.
వీరిలో నిర్దరాకాలపువైఖరిని నాయుధధారులై యున్నారు.
చేతనొకవిల్లి, పిపుననమ్ములపొది, నడుచు నవ్రేలుచు నొకలో
మన్న పట్టాకర్తి యిరువురకునునున్నవి. ఒక్కమాపులో
వారు క్షుత్రియశాఖకు చెందినవారని కనుగొనవచ్చును.
సామాన్యమై పరిశుభ్రముగనున్న వస్త్రధారణము గంభీరై
కాగ్రాతావిశిష్టముగుముఖమండలము; నిర్దుష్టముగానున్న వా
గ్ధోరణి వీనినిబట్టి మూడవ వ్యక్తి విద్వాంసుండగు బ్రాహ్మ
ణుండని సుభువుగాగుర్తింపవచ్చును. వాస్తవమునకీ బ్రాహ్మ
ణుడు జనకునియమాత్యులందరిలోను మిక్కిలి విశ్వాసప్రాప్తు
తగు మంత్రియైనది, జ్ఞానియనునగు మిత్రదేశకాని వేదవరుడు

కాదు. రాజుగారిచే నొప్పింపబడిన ముఖ్యరాయభారము నిమిత్తము సమీపపట్టణమున కరిగి కార్యానంతరము జనక పురమందలి స్వగృహమునకు మఱివచ్చుచున్నాడు. యోధు లాతని రక్షణార్థము వెనువెంటనున్నారు. ఆక్షత్రియుడవ్యయము యొక్క పదవులనుగూర్చియు, విధులనుగూర్చియు మనకథ నడచినకొలది నెక్కువగా తెలిసికొందుము. ప్రస్తుతమాశ్చి కులు ముగ్గురును దేనిలో మగ్గులై నట్లు కన్పట్టుచున్నారో ఆసంభాషణభాగమును కొంచెమాలకింతము. రాచవారి యందొకడు పండితునిచేరియిట్లనెను. “పూజ్యుడవగునార్యా నేను వారణాసినుండి తిరిగివచ్చినప్పటినుండియు మీముఖ మునందొక విచిత్రవ్యాకులతను గమనించుచున్నాను. ఇప్పుడు సైతము మీమనస్సు చలించుచు, మనసంభాషణము మధ్య శ్రద్ధతేమిని పొందుచుండుట నాకు గోచరించుచునేయున్నది. మాకెఱిగించుటకు మీకభ్యంతరములేదేని మీవ్యాకులత కుంగల కారణము తెలిపిన మేము మీకెంతయు కృతజ్ఞులము కాగలము.”

మిత్రుడు:—“యజ్ఞదత్తా! నీకును, విష్ణుమిత్రునకును తెలియనీకుండ దాచవలసిన విషయమొద్దియులేదు. ఆమహా పభజరిగిన మరువాడే నావ్యాకులతను విష్ణుమిత్రుడు కనిపెట్టి దాని కారణమూరయగోరెను. నేనుతరువాత చెప్పెదనంటిని. కాని యింతదనుక నవకాశము కలుగనేలేదు. ఇప్పుడు మీ

రిద్దరు నొక్కట లభించినారు, నేవిపుడు నెమ్మదిగా చెప్పగలను. నాహృదయమును విప్పి మీకు చూపుటకు నాకే యభ్యంతరమునులేదు ”

యజ్ఞదత్తుడు:—“మీరు చెప్పినదే మహాసభనుగూర్చి నేను దూరముననుంచుకొంటిని. సభనుగూర్చి నాకేమియు తెలియదు. నేనుపారిణానికి వెడలునపుడొక గొప్పయజ్ఞముకొఱకు రాజగృహమున నన్నామును జరుగుచుండెను. ఆయజ్ఞమునకు సంబంధించి సభసమావేశమయ్యుండెనా? మీరుచెప్పనది దానినిగూర్చి నా? ”

విష్ణుమిత్రుడు:—“సేవపుడు లేకపోవుటచేత నొక గొప్ప లాభమును పోగొట్టికొంటివి. ఆసభకు సమానమైన వేరొండు సభను నేనెన్నడు చూచియుండలేదు. అట్టి సభ జరిగియుండినట్లు లొకప్పుడును వినియుండలేదు.”

యజ్ఞదత్తుడు:—మనపండితవర్యులలో నెవ్వరెవ్వరు సభలోనుపన్వసించిరి?”

విష్ణుమిత్రుడు:—“సుప్రసిద్ధులొక్కరుకూడ ప్రసంగించకుండనుండలేదు. కాని గార్గీదేవి ప్రసంగమును, పండిత యాజ్ఞవల్క్యుడాయమవ్రత్యుల కిచ్చిన సమాధానములును మిక్కిలి ప్రశంసార్హములై యున్నవి.”

యాజ్ఞదత్తుడు:—“వాదవిషయమేదై గుండెను,”

విష్ణుమిత్రుడు:—“ఏవిషయమును ముందుగా స్థిరపఱపబడలేదు. అప్పడటనున్నవారు యాజ్ఞవల్క్యుని వివిధవిషయములను గురించి నా నా నీ తులప్రశ్నలనడిగిరి. అప్రశ్నలెల్ల వానికాలమందలి నడిగల వృద్ధులబోలి యుండెను. అప్రశ్నలకు తగ్గములిచ్చుటలో యాజ్ఞవల్క్యుడు పరివిషయములను గురించి తెలుపవలసి వడియ్యును గూర్చి దేవి పరబ్రహ్మముయొక్క సర్వవ్యాప్తత్యానుగూర్చి ప్రశ్నించెను. ఉద్ధాలకమునిఅంతర్యామియగు పరబ్రహ్మమును గూర్చి ప్రశ్నించెను. నాకుతీరిక గల్గినబోడనే యాప్రశ్నితనుగూర్చియు, నాప్రశ్నలకు యాజ్ఞవల్క్యుడొసగిన జవాబులయొక్క సారాంశమునుగూర్చియు వివరముగా నికెఱిగింతును. అంతకు ముందుగాని యటులేరువారగాని సేనెపుడును యాజ్ఞవల్క్యుడా సందర్భమున తెలియజేసినంత చక్కనిదైవతత్త్వవివరణమును వినియుండిలేడు.”

యాజ్ఞదత్తుడు:—“వారెల్లరు నీయ యాజ్ఞవల్క్యునిపై కవియుటకు కారణమేమి?”

మిత్రుడు:—యాజ్ఞవల్క్యుడు మొదట కొంచెముధివేకముగా ప్రవర్తించెను. ఈవాదమునకంతకు నదియే

మూలము. ఎటులైనను దానివలన నత్యుత్తమ ఫలితము కలిగినది. స్మరణీయముగు నాసభాలోవలె మఱియే సమయమునందును యాజ్ఞ వల్క్యుని పాండిత్యమును, నాధ్యాత్మికానుభవమును సంత స్వచ్ఛముగా ప్రకాశింపలేదు. అతడింకను యువకుడే. ఆతని వయస్సు ముప్పదియేండ్లు మాత్రమే. ప్రథమ వయస్సునందే బుద్ధియొక్క తేజమిట్టిదై మనుష్యత్వమునందు పూర్ణతగాంచిన పిదప నాతని ప్రతిభ కెంతయు తృప్తిప్రసాది యందునునోగదా ఇట్టియోగ్యుడగు శిష్యునితో వైశంపాయనఋషి కలహించుటకును శిష్యాధికారములు లేకుండ జేయుటకును నెట్లుతలపడెనో చిత్రముగనున్నది'

యజ్ఞదత్తుడు:—“అందువలన యాజ్ఞవల్క్యునకెవ్విధముకీడుగాని కలుగునని నేననుకొనను మఱియు నది మన కేనప్తమును గొదవింపనేరదు. వైశంపాయనుడు బోధించు వేదమును కృష్ణ యజుర్వేదము నివర్ణించుటయందు యాజ్ఞవల్క్యుడు న్యాయమే వచించినాడు. వైశంపాయనుని శిష్యులందు, గొందఱువలన నేనావేదమును వినియున్నాను. మూలగ్రంథము, వ్యాఖ్యానము, మంత్రభాగము, శాస్త్రాచారము అన్నియు విచిత్రముగా కలసిపోయినవి. దానిని పఠించుట చీకటిగదిలో ప్రవేశించుటను పోలియున్నది. అట్టివేదము కృష్ణమని పిలువబడుట చాల బాగు. యాజ్ఞవల్క్యుపండితు

డివుడు మీసహాయముతో నేర్చి కూర్చున్న శుక్లయజు
 ర్వేగము సార్థకనామకాగలదని నాతలంపు. అయినను దీనిని
 గూర్చి విశేషముగా మఱియొకప్పుడడుగవలయుననియున్నది.
 ఇయచేసి విష్ణుమిత్రుడు వచించిన ప్రశ్నప్రవాహ
 మేల యాజ్ఞ వల్క్యునిపై బ్రవహించెనో నాకిపుడెఱిగింపుడు.”

మిత్రుడు:—“జనకరాజు బంగారు పత్రములచే
 మూయబడిన కొమ్ములుగల వేముగోవులను సభాస్థలి సమీ
 పమున నొక యావరణములోపెట్టియుంచి యటసమావేశమైన
 వారితో నిల్లనుడివెను. పూజ్యులగు నోశాహ్వానులారా !
 మీయందఱియందు నుత్తమోత్తమజ్ఞాని మొదలగో వారి నీ
 గోవులందోలుకొని పోనిండు.”

యాజ్ఞ గుప్తుడు: - “అగ్నుతిము ! నేను త్తమోత్తమజ్ఞా
 నినని చాటుకొనునట్టి లజ్జాహీనుడెవడుండును ?”

మిత్రుడు:—“ఆకారణమునకే నేను యాజ్ఞ వల్క్యు
 డు మొదట కొంచెమవివేకముగా ప్రవర్తించెనని చెప్పితిని.
 ఆవులపై నాతనికెంత ప్రేమయో నీవెఱుగుదువు కాదా!
 అతని యందదియొక బలహీనతగా పరిణమించినది. సభికు
 లెల్లరు మానముగనుండుటను ఒక్కరుకూడ గోవులు తమవని

---

* ఈయంశము యజుర్వేదమును గెండుకాఠలుగా (కృష్ణ—శుక్ల)
 విడదీయటకు కారణముకైన ప్రాచీనములకు సంబంధించినదై యున్నది.

యనకుండుటను చూచి యాజ్ఞవల్క్యుడు తనశిష్యులతో నొక నింబిలిచి ఓప్రియబాలకా! ఈగోవులను నాఁఁటికిఁదోలుము” అనిచెప్పెను.

యాజ్ఞదత్తుడు:—“అహ! ఎంతచిత్రిము!”

మిత్రుడు:—“అందఱకు నతని నడత విచిత్రముగ నే దోచెను. పైకిరానీక యడచిపెట్టబడిన కోపపూరితమగు భావ సభయందంతటను ప్రబలసాగెను. చిట్టచివరకు జనకుని హఠాత్రియగు అశ్వలుడు తన కోర్కెను వెడలఁగ్రక్కెను. అతడు యాజ్ఞవల్క్యుని నిట్టులడిగెను. అయ్యా! మీరు మాఁడందఱలోను నుత్తమోత్తమజ్ఞులైనట్లు నిక్కముగా తలఁతురా?”

యాజ్ఞవల్క్యుడిట్లనెను. “ఉత్తమోత్తమజ్ఞులకు నేనుప్రణమిల్లెదను. కాని నేనీగోవులనురూఢిగా వాఁచించుచున్నాను. మీరడుగు ప్రశ్నలకన్నిటికి నుత్తరములీయఁగలిగినచో నేనీ గోవులంగ్రహించుటకు బహుశామీరంగీకరింపవచ్చును. ప్రశ్నంపబడుటకు నేనెంతయు సంతసించును.” విష్ణుమిత్రుడు చెప్పిన ప్రశ్నాప్రవాహము ప్రవహించుటకిదియే సంకీర్తమాయెను. ఆవిషయము సంతయు సవిస్తరముగా నీకు తీరికగనున్నపుడు విష్ణుమిత్రునివలన వివరవచ్చును.

యాజ్ఞదత్తుడు:—“తప్పకుండ నేనట్లుచేయుదును. కాని

దయయించి యిప్పుడు నాముఖ్యప్రశ్నకు జవాబియవలయును. సభనుగూర్చి యడుగుచు నేను దీనిని మఱచిపోవుచున్నాను. మీవ్యాకులతకు హేతువేమి? మానము మాట్లాడుకొనుచున్న సభకును, మీచింతకును సంబంధమేమి?"

మిత్రుడు:—“నావ్యాకుల కారణము నాకుమాత్రమే తెలియదు. ఆమెకిప్పుడు పను ననిమిశ్రేష్ట ఆమెకు వివాహము కావించుట నాకానందకరమగును. కాని నేనించు విఫలమనోరథుడ నైతిని”

విష్ణుమిత్రుడు:—“మీయాశాభంగమున కర్తమేమి కాగలను? మీకుమాత్రమంటి సౌందర్యవతియు శ్రేష్ఠురాలును నగు కన్యదొంగకుట దుష్కథము. అంతియేగాక మనలో నేయువతియును నేర్చియుండని గొప్పవిద్వాలను మీరామె కొనుగియున్నారు. శీఘ్రకాలములోనే మైత్రేయి వివాహముగియు, వక్తయునై యామె పినతల్లియగు గార్తి యెంత ప్రసిద్ధయో యంత ప్రసిద్ధురాలు కాగలదని నాన్నేహితులలోనే ననేక పర్యాయములనున్నాను. అట్టి విద్యా సుపన్నురాలికి పాత్ర సంతృప్తనము కష్టసాధ్యముకాగల్గునా? యువకులగు పండితులు మన నగరము నిండయున్నారు.”

మిత్రుడు:—“పండిత్యము, సన్నివర్తనముగలయువకులకు కఱవురాలేదు. మైత్రేయి వైవాహిక విషయికమైన

నాయాశాభంగమునకు కారణమదికాదు. నీవంతగా క్లాషిం
చినట్టి మైత్రేయి విద్యయే యామె వివాహమున కడ్డుపడి
నిల్చినది.”

యజ్ఞదత్తుడు:—“అదెట్లు ?”

మిత్రుడు:—“వైశంపాయనునుండి విడివడినప్పటినుం
డియు యాజ్ఞవల్క్యుడు నాలోకలసి సూత్నయజుర్వేద సంగ్ర
హముచేయుటలో తత్పరుడైయున్న సంగతి మీరెరిగియే
యున్నారు. ఒకకోలదిమంది గ్రంథసంగ్రహ కార్యనిరతులు
మాయంట పగిలినదిసము సమావేశమగుచుందురు. ఈసమ్మి
శనములలో తొలచుగా మేము ముఖ్యకార్యమును వనలివేసి
బ్రహ్మసత్త్వమును గురించిన విషయములను చర్చించు
తుందుము ఈచర్చలలో గాఢముగ మునిగియుండునపుడు
తొలచుగ నిద్రాహారములను మరిచిపోవునంత మిక్కుటమగు
వానందమును, జ్ఞానమును నవికలుగజేయుచున్నవి. ఈసంఘ
ములకు గార్గి చాలసాగులు వచ్చుచుండును. వాకుమార్తెకు
నామరదలిపై నమితప్రేమయని మీరెఱుగుదురు. ఎచటి
కెచటికి తనవినతల్లి పోవునో యచటికచటికెల్లయు నామె
వెడలును. దేశముయొక్క సకలపాఠములనుండి విద్వాంసు
లను రప్పించినట్టి యామహాసభకు పైతమామె గార్గి వెంటనే
గియుండెను. అయినను నామె గార్గిచెంత కూర్చుండగల్గలేదు,

ఆగొప్ప చదరముయొక్క దక్షిణపార్శ్వమున తక్కిన నారీ మనులతో కలసి కూర్చుండవలసినదయ్యెను. ఏలనన నా చౌకములో సంతరవలయుమునందలి మహావిద్వాంసులగు నతి ఘలమధ్య గార్లి పీఠమునుర్చబడెను. అయినప్పటికి నాకుమార్తెనుగూర్చి నేను చెప్పినదిది. ఆమెవంటిలేఁబ్రాత్రయపు కన్యక మేముచర్చించునట్టి విషయములనే మాత్రమైన సగము చేసికొన గల్గునని నేనిదివఱకెఱుగను. కాని యామె యిపుడీ విషయముల గుఱించి చర్చించుటతోడను, యోజించుటతోడను, దినమంతయు గడపుచుంట నే జూచుచున్నాను. ఆమెవివాహమున కియ్యదియే యాటంకము.

విష్ణుమిత్రుడు;—“మిత్రులైన మీరువర్ణించిన మాదిరిగాక యన్యరీతిగా నెటులుండనేచ్చును ? పను నెనిమిదేండ్ల ప్రియమున నామె నేదాంతియగుటయందెంత మాత్రము వింతలేదు. నేఁజెప్పిన భవిష్యత్తు నెఱవేఱుచుంట నేజూచుచున్నాను. ఆమె పినతల్లి గార్లివలె బ్రహ్మచారిణిగా నుండగోరునని మీ యుద్దేశమా?”

మిత్రుడు;—“చాలవఱకంటే. ‘పిన్నమ్మ గార్లివలె నేను బ్రహ్మచర్యవ్రతమునైన పూనెద, మీరదిసాధ్యమగు నట్లు చేయగలరేని యాజ్ఞవల్క్యునినైన వివాహమాడెద ననియామెయనును, అమఁగోళభజరిగిన నాటనుండియు నీయ

భిషాగ్రయమామెలో దృఢముగ వేరూనినది. నావ్యాకులతకును నాటిసభకును గల సంబంధమిప్పుడు బోధపడినదిగదా ?”

యాజ్ఞదత్తుడు:—“నేగ్రహించితిని. కాని మీకష్టము నాకు సరిగ నర్థమగుటలేదు. మీకుమారిక ప్రాణిగ్రహణము చేయుటకు యాజ్ఞవల్క్యుడు మహాదానందముతో సంగీకరించుననియో నాకు తోచుచున్నది.”

మిశ్రుడు:—“నీవట్టులనుకొనుటకు కారణము కేవలము యాజ్ఞవల్క్యుని కుటుంబ జీవనమును గూర్చి యెఱుగకుండుటయే. అది వివాహితుడనుమాట మాత్రము నీకు తెలియును. నాకు పూజ్యమిత్రుడగు కాత్యుని కొమార్త నే యాజ్ఞవల్క్యుడు పెండ్లియాడెను. ఈయువతీమణి దాదాపు సర్వవిధముల పూజ వల్క్యునికి యోగ్యపత్నియైయున్నది. ఆయమ నుండకీలలామ గృహకార్యనిర్వహణమున మిక్కిలి నిపుణురాలు. ఒకమాటుచూచి, మాట్లాడిన వారామె నెన్నడును మఱువజాలనంత మృదుమధుర స్వభావముకల సాధ్వీ. ఎపుడైనను నేను యాజ్ఞవల్క్యునింటికేగినచో నామి లజ్జావినయ సహితమును, హృదయపూర్వకమున నగు భక్తితో కూడిన నుండరమందహాస విలసితవదనారవిందయై, మనుష్యరూపముననున్న దేవతయని భావించుకుండ నేనుండలేవట్లు చేయునట్టి మధురవాక్కులతో నన్ను మన్ననచేయును.

ఈయత్తమ భార్యయందు యాజ్ఞవల్క్యునకు గాఢాను
రూగము కలదు. అది కాకవగతమే. యాజ్ఞవల్క్యుడందుల
కంగీకరించినను ద్వితీయపరిణయము ద్వారా యీసాంసారిక
సౌఖ్యమునకు హానినాపాదించుటకే నాలోచింపజాల, అది
యును కాక నాబిడ్డలేదని, యనుభవములేవిది, యామె యెల్ల
పుడు వివేకముగా ప్రవర్తించునని నేను నిశ్చయింపలేను "

విష్ణుమిత్రుడు:—“మీగు రమారమినంతయు కార్య
యనీదేవి వర్ణనముతో పరిపుచ్చినారు. ఇందు మీయభిప్రాయ
యమేనూ దయచేసి తెల్పెదరా ?”

మిత్రుడు:—చిటునగవులో “మన యునకపండితునికే
కార్యాయని దాదాపు సర్వవిధముల యోగ్యపత్నియనియను
టలో నామె యితర విషయములన్నిటియందు ప్రవీణురాలై
నను వేదాంత విషయములయందామె కభిరుచి లేదని నాతా
త్పర్యము. భర్తకు పరిచర్యచేయుట, శిశువులను జాగ్రత్తగ
చూచుకొనుట మున్నగు కార్యముల యందామె సర్వదాత
త్పరయైయుండును. నాతనయకును, నామరకరిగినిగలపాండి
తీయుతజ్ఞాన యామెకులేదు.”

యాజ్ఞదత్తుడు:—“అటులైన యాజ్ఞవల్క్యుని గృహ
మునందు మన మైత్రీయికి వలసినంత తావున్నదని నాకు
తోచుచున్నది. అతని యానందములో కార్యాయనీదేవి

శ్రాంతింపక విడిచిపెట్టిన భాగము ఏమి నింపివేయగలదు.”

మిత్రుడు:—“ఆభాగమును నింపుటయో, నింపకదాని వట్లేయుంచుటయో, అది యాజ్ఞవల్క్యుని స్వంత వ్యాపారము. అన్యజనులాజోలికిఁబోనేల ?” చివరి వాక్యమునుచ్ఛరించుచునే మిత్రుడొగెను. మఱియు నొకా నొక వైపునకు భయాన్వితుడై చూడఁదొడగెను. ఇంతకుముందు చాలసేపటి న్నిందనేరూపధికులు తిప్పలు, మెట్టలుకలిగి కొంతవఱకీటుకటముగనున్న యరణ్యమూర్తముఁ బ్రవేశించిరి. అటుపై కొన్ని నిమిషములు గడచిన మిత్రుడట్లు మాట్లాడుచుండగనే చుట్టును చక్కనిచెట్లతో గూడియున్న యొక రిన్నెకొనపై నొక యేకాంతవాసియో నాకారమును కనుగొనెను. అది భావన పరమాధిని మగ్నమైయున్న పురుషాకృతియనియు గమనింపగల్గెను. ఆపురుషవ్యక్తిని గుర్తింపగల్గుటకై ప్రియత్నించుచుండెను. ఇపుడా దిబ్బమీది వ్యక్తి యాజ్ఞవల్క్యుడేనని గుర్తించి తత్క్షణమే యాటుపివిపత్తులొనున్నాడని తెలిసికొనుటయే మిత్రుని గమనము నడ్డగించెను. మిక్కిలి పెద్దదైన వ్యాఘ్రమొకటి యాజ్ఞవల్క్యుని నోరచూపులతోఁజూచుచు నిశ్శబ్దముగా నడచి మెల్లమెల్లన నాతిని సమీపించుచుండెను. ఆటుపి యింద్రియముల శ్రావ్య ప్రపంచము నుండి మరలించి నిశ్చలుడై యుండెను. ఈభయంకరుడగు

దుండ గినిగుటించి తులం డేమియు నొంగదు. పెంటనే విత్తు
జాయపదను క్షత్రియులకగపటచగా నొక్కక్షణములో
వారిరువురును చెటియొక బాణమును తీసి పులివై పునకు గుటి
పెట్టి వేసిరి. అశరద్వయమాభ్యాఘ్రముయొక్క నేత్రద్వయ
ములో గుచ్చుకొనిపోయి యాజంతువును కదలలేని దానిని
జేసి వై చెను. వారు తిరిగి ప్రయోగించి మఱిరెండు బాణ
ముల నాకాఢ్యుల వక్షముననాటిరి. మరుక్షణముననే వారు
సాగినేలబడియున్న మృగము కడకేలేచి దానిని ఖడ్గముల
తో రెండుగా నఱికిరి. మరణకాలమునందా జంతువు పెట్టిన
పెడబొబ్బచే ఋషికి ధ్యానభంగమైనందున నతడు కనులు
లేచి చూచెను. ఒకదృష్టిపాఠముతో నటబరిగిన సమస్త
వ్యవహారమును గ్రహించి యాజ్ఞావల్క్యడత్యంత కృతజ్ఞుఁ
డై వృద్ధఋషియగు మిత్రుని పాదములనంటి, క్షత్రియువీరుల
నాలింగనము చేసుకొనెను. వారుచేసినట్టి యాశ్చర్యకరమగు
రక్షణకారకు పదేపదే వారికి వందనము లర్పించెను. పరా
క్రమ విశిష్టమును, బలీయమును నగు యోధగర్వక్షణమున్నను
యాచోట జాగుచేయుట చాల హానికరమని వారటసంది
మృతగతిని నగరము వై పునకు నడచిరి. అల్లపోవుచు నొక్క
రొక్కరు వరుసగా తమ తమ గృహముల సమీపమునకు
తాగనే వీడ్కొని చనిరి.

ద్వితీయ ప్రకరణము.

ప్రథమప్రకరణములో చివరభాగమున నుల్లేఖంపఁ జేసిన సంఘటనయు మిఠుని వాంఛా పూర్తికి నూటిగ తోడ్పడదయ్యె మిఠుడు నీచస్వభావము కలవాడై యండినచో యాజ్ఞవల్క్యుని ప్రాణముకాపాడినందుకు బహుమానముగా తన కల్లుడు కావలయునని తీర్మానించెడివాడే. అదినములలో దేశమునందు సాంఘికస్థితి యట్లుండెను. అటువంటి యనుకూల స్థితిగతులయందు సౌందర్యవతియు, విద్యావిశారదయు నగు వధువును వివాహితుడై యున్న పురుషునికి సైతము సమర్పించుట యక్కముముగ పరిగణింపబడెడిదికాదు. మఱియు నేవురుషునకు వధువుననుర్పింపబడనో యాపురుషుడాదానమును స్వీకరించి సంప్రీతుడగుచుండెను. అది సామాన్య ప్రజల సంగతి. కాని మొదటి ప్రకరణమున చదివిన దానిని బట్టి మిఠుడును, యాజ్ఞవల్క్యుడును ససాధారణపు రుషు అని పాఠకులు గ్రహింపవలసియున్నది. కనుక యాజ్ఞవల్క్యునితో మైత్రేయి వివాహము సులభసాధ్యము కాకపోయెను. అయినప్పటికి పెద్దపులికథకు ఫలితముగా నీయిద్దరు మహాశ్రుతుఘటనాధ్యక్షులౌట సన్నిహితముగ గృహతరమైమించెను. మఱియు

బాధ్యునివ్యవహార కారణమున నీయరువురి కుటుంబములలోని
 ప్రేమికరి నొకరు సందర్శించు కొనుటయు తటస్థము.
 ఇందుమూలమున కాత్యాయని మైత్రేయిల శాంతరికన్నేహ
 భావముదయించి-శ్రీబలసాగెను. నాకథను బాగుగా తెలిసి
 కొనుటకుగాను పాతకులీ నారీమగులనుగూర్చి యిదివఱకు
 తెలిసికొనిన దానికంటె నెక్కువగా తెలిసికొనవలసియున్నది.
 వారిరువురును దాదాపు సమవయస్కులు. కాత్యాయని
 మైత్రేయికంటె రెండు, మూడు సంవత్సరములు పెద్ద. కాని
 వారి ప్రకృతులు మాత్రేము సాధారణముగ ప్రతి విషయ
 మునను పరస్పర వ్యతిరేకములు. ఈవ్యతిరేక స్వభావమే
 వారికొకరి యందొకరికి గాఢానురాగము కలుటకు మూల
 కారణమై నిలచినది. వారిరువురు నొకరి యందు లేనిదాని
 నొకరియందు చూచి యొకరిచే నొకరాకర్షింపబడిరి. కాత్యాయని
 హృదయము ప్రేమపూరితము. ప్రేమింపదగిన వస్తువు
 కనుబడుట యొకటియే కావలయును. ఆమె హృదయమున
 ప్రేమరసము పొంగి పొరలును. ఆమె మిక్కుటమైన భావో
 ద్వేగము కలదై యుండెను. ప్రేమాస్పదమగు వస్తువు లభింప
 గనే యామె మోము నవ్వలవెలుగుతో తేజరిల్లెడిది. విచార
 కరమగు విషయమును చూచినను, వినినను తల్ కుడిమీ
 యామె నేత్రముల ప్రవృత్తములయ్యెడివి. ఆయమ మనరహిత
 మూడిరి ములకనయ్యెడిదయ, గాంభీర్యము కనిపింపజేసె

యందును. కథలు వినుటతోడను, వినోదవ్యవహారము
తోడను నామె ఘంటల కొలది కాలముగడవగలిగియుండెను.
కాని తన భర్తగాదు విచారించెడు గభీరవిషయములనుగూర్చి
కొంచెము సేపైనను శ్రద్ధచూపజాలకుండెను. ఆయినను
నామె దృఢమగు కర్తవ్యనిష్ఠయు, గాఢమగు పతిభక్తియు,
తన యిద్దరు శిశువులమీదను కోమలమగు ప్రేమయు కలదై
యుండెను. ఆమె దినమంతయు భర్తకు సౌఖ్యములొడ
జూర్చుటయందును, శిశువులను సంరక్షించుటయందును గడ
పుచుండెను. క్రమమునకు, పారిశుధ్యమునకు నామె గృహ
మోదర్య గృహస్థియై యుండెను. మైత్రేయి పవిత్రసమన్వనో
ణువును వర్ణింపబడిన వర్తనమున కనే వివిషయములతో
కుపూర్ణవ్యతిరేకముగనుండెను. ఆమె నిక్కముగా ప్రేమింప
శక్తికలదై యుండెను, కాని యామె ప్రేమకు పాత్రులైనవారే
కొందరో యేర్చుకొనబడినవారేయై యుండిరి. ఆమె నేత్ర
ములు, శ్రోత్రములు, లోపలికి మరల్చబడియుండుటచే బాహ్య
జగమునందలి దృశ్యములును, శబ్దములును మనోహరములైన
వికాని, వికృతములైనవి కాని యామె హృదయమును సుఖ
పుగా కదలించ జాలెడివికావు. ఈదునకు మించిన గాంభీర్య
మును, నేకాగ్రతను నామె ముఖము ప్రదర్శించుచుండెను.
పాశ్చాత్యముగ స్త్రీలకానందదాహకములగు వినోదములు,

సంభాషణలు, కథలు నామె కసహ్యములై యుండలేదు. కాని వానిచేత నామె దీర్ఘకాల మాకర్షింప బడెడిదికాదు. అగాధవిషయములను ముఖ్యముగా శత్రుత్వవిచార సంబాధ మైన విషయములను చదువుచు, మననముచేయుచు చాల సమయము నామె గడపుచుండెను. తన తండ్రియింట గృహ కార్యములందు తానెంతవరకు పాల్గొనుటవసరమనుకొనిన సంతవరకు పనులు చేయుచుండెడిది. కాని యదార్థమునకట్టి పనులయందామె కిష్టములేకుండెను. అయినప్పటికిని నేనీ వజుకే తెల్పినట్లు వ్యతిరేక స్వభావములుకల యీ యిరువురు నామెనులమధ్య గాఢమైన మైత్రి వర్ధిల్లసాగెను. ముఖ్యముగా కాల్యాణానికి మైత్రియిపై ననుకొనగగిన రీతిగనే వెట్టిప్రేమ కలిగినది. మైత్రియిని సందర్శించుచూమె యానందములలో నొకటియైపోయెను. మైత్రియిని విడిచి పెట్టుట మిక్కిలి పెద్దబాధగా పరిణమించినది. ఒకనాడు మైత్రియా కాల్యాణనులమధ్య నీహూదిరిగా సంభాషణము జరిగినది.

కాల్యాణుని:—“నీకు పెండ్లియైనచో నా సంగతి యేమగునాయని నేను తఱచుగా విచారించుచుండును. నా యిద్దరు చెల్లెండ్రొకరి పెండ్లి నాకొక పరీక్షయై పరగినది. కాని వారిని విడిచియుండు టిప్పుడిప్పుడే భరింపదగిన స్థితికివచ్చినది. నీకు దూరమగుటమాత్రము నాకు పొడవైన నాపాదిన

వచ్చును”

మైత్రేయి;—“వన్ను విడువలసివచ్చునని నీవెన్నడు ననుకోనవద్దు. మనమెప్పటికిని నేఱుకాము!”

కాశ్యాయని;—“నీ భావమేమి? నాయింటికి జాపుగ నుండు తారితో నీవివాహము గనుకూడుకేని మనము తరచుగా కలిసికొనుచుండగలము. కాని నీగృహము నాకు సమీపమున నుండునని నేనెప్పు లాశింపనేర్తును?”

మైత్రేయి;—“నేనసలు పెండ్లిచేసుకొనదనని నీకెట్లు తెలియదు?”

కాశ్యాయని;—“నీవా! నీవు పెండ్లిలేకుండ నుండెదవా! ఈ యభిప్రాయమే విచిత్రాభిప్రాయము. నీ కరగివాణమున కనేకులు బ్రయత్నించెదరు”

మైత్రేయి;—“తారితోదొకరికిని నేను ప్రాప్తావాము; గలిగింపకున్న నేమగును!”

కాశ్యాయని;—“ఎందుకు! నీవు బ్రహ్మచారిణిగా నుండనభిలషింతువా! నీని యభ్యాసమును మెచ్చును. నాకీ వారికి గృహస్థజీవనమే యుక్తమైనది.”

మైత్రేయి;—“శ్రీలక్ష్మీకాదు పురుషులకు సైతము గృహస్థజీవనమే యుక్తమైనది. కాని ‘గృహస్థాశ్రమము శ్రీమద్విష్ణు మైనది’ అనెటల నారోహణి ‘గృహస్థాశ్రమము

విశావేరు కర్తవ్యములు లేవని జనుల యభిప్రాయమైనట్లు దోచెడిని.

కాత్యాయని;—ఇంక నేమి కర్తవ్యములను స్త్రీ కర్తి యుండగల్గును! మతధర్మములూ! అవి గృహస్థధర్మమునంతే యుండియున్నవి. హోమాదులకు సహాయపడుట, దేవతలనుస్తుతించుట, వ్రతోపవాసాదులు గల్పుట వివాహితయైన పృతి స్త్రీకిని కర్తవ్యములై యున్నవి.”

మైత్రేయి;—“ ఇంతకుమించిన కర్తవ్యమిది! లేవని నీవు తెలంపగలవా! ఆత్మజ్ఞాన సంపాదనమొక ముఖ్యకర్తవ్యము కాదా!”

కాత్యాయని;—“ఔను. అది పండితలయొక్క కర్తవ్యము కాని యెంతమంది స్త్రీలు పండితయైనారు! కేవలము మీ పినతల్లిగారవంటి నారీమణులు మాత్రమే యన్వేషణమును, ఆత్మజ్ఞానోపార్జనకు చాలినంత శ్రమచేయు గల సమర్థులను, సమయమును కల్గియున్నారు. అది ముఖ్యముగ పురుషుల కర్తవ్యమైయున్నది.”

మైత్రేయి;—“ ఆత్మ పురుషులయిననే యున్నవా! స్త్రీలయందుకూడ లేదా!”

కాశ్యాని:—(నవ్వుచు) “నిశ్చయముగా స్త్రీల
యందును నాత్మకలదు. అట్లుకాకున్న మనమెట్లు చూడ
గలము! వినగలము! గ్రహింపగలము!”

మైత్రేయి;—ఆయాత్మ స్త్రీపురుషులలో సమానముగ
జన్మదా! లేక పురుషులలో స్త్రీలలోకంటె నెక్కువగ
జన్మదా!”

కాశ్యాని:—(మఱల నవ్వుచు) “ఇరువురిలోను
సమానముగనే యున్నది. ఈవిషయమున స్త్రీపురుషుల కార
తన్యులులేరు.”

మైత్రేయి;—“ఆత్మజ్ఞానములేక మోక్షప్రాప్తి లేదు
గదా! యాజ్ఞవల్క్యుని పన్ని నావలస నీగుగతిని నేర్చుకొన
వగత్యము లేకుగదా!”

కాశ్యాని;—“లేదు. నేనీ సంగతినిగూర్చికూడ
వినియేయుంటిని.”

మైత్రేయి;—“అగుచో పురుషులకుగాని స్త్రీలకు
గాని పాండదగినది మోక్షమనుమాటయును సత్యమేగదా!”

కాశ్యాని;—“కొను దీనింగూర్చి సందేహమేమి
యిలేదు.”

మైత్రేయి;—“అటులైన మోక్షమునుగూర్చి స్త్రీల
కింత విస్మరించుచుంటి! జ్ఞానాన్వేషణము పురుషులయొక్క
ప్రత్యేక కర్తవ్యమని స్త్రీలేల తలంపవలయును! స్త్రీలు తప్ప
కుండ గృహకృత్యములమొడ శ్రద్ధ వహింపవలసినదే. పురు
షులు లౌకికకర్మల నాచరిపుచున్నను మోక్షము గమ్యుస్తాన
మనునూట మఱువకుండును. స్త్రీలో తమగృహకృత్యము
లనుముగించి తాము చేయవలసినదంతయు పూర్తియైనదని
తలంతురు ఇంతకంటెను అర్హవిస్మృతి పెరిగిపోగలుగునా!

కాత్యాయని:—“ప్రియమైనదానా! నీవు చెప్పినది కేవ
లము సత్యము. నీమాటలు నాకన్నలను విప్పుచున్నట్లున్నవి.
స్త్రీ పురుష తారతమ్యము కొంతవఱకు లౌకికకార్యములను
విభజించుటయందే వినియోగపడునుగాని అర్హవిషయమున
భేదవాదము నాపాదించదు ఆకుంఠండాత్మనే యన్నిటి
లోనున్నదని నేను వినియుంటిని. కావున నాత్మజ్ఞానార్జనకై,
మోక్షపదవికై శ్రమపడుట స్త్రీకిని, పురుషునికిని యిరువు
రికిని సమానకర్తవ్యము. నీకుకులీరత్యమును నాకు విశ
దపఱచినవి. చాలకాలము క్రిందటనే నాపెనిమిటి నాకిది
యంతయు బోధించియుండెను. కాని నేనపుడాయన చెప్పినది
గ్రహింపలేదు. గొప్పవిషయములనుగూర్చిన జ్ఞానమును సం
పాదించుకొనకపోవుట స్త్రీలయొక్క స్వయంకృతపరాధ

మని నేనివుడు కనుగొంటిని. ఈసందర్భమున నేను విశేషముగా నిందాస్పదురాలనై యున్నాను. ఏమన నాకుగల యవకాశములు ఘనమైనవి. చివర నేనేమియుచేయుటలేదు.”

మైత్రేయి:—“నీ వెంటేని యదృష్టవంతురాలవు అనేక పుణ్యజన్మలయందార్జించిన సుకృతివిశేషముచేత నీకట్టి శ్రుతిబలించినాడు. నారీసంఘము ముఖ్యముగా స్వయంవర, వివాహమున కధికారముకలిగియున్న గొప్ప శైలలోని నారీజనము ధనికులును, ఆమోద ప్రమాదా సక్తులునునగు యువకులనే తమజీవితభాగస్వాములనుగా నెమ్మకొనుటఁజూడ నాకద్భుతిముగనుండును. నీనాధునిఁబోలిన విద్వాంసులు, చింతాశీలురు, ఋషితుల్యులు. మోక్షమార్గములో సహాయపడఁబోలినవారునగు పురుషవర్యులనువారేల వెదకికొనకూడదు.” వారీసంభాషణ మీస్థితికివచ్చుసరికి కాత్యాయనీదేవి సేవకుడు పల్లకిలో ప్రవేశించి ప్రీతయెదుటికిరా నమజ్జపించి కాత్యాయనీతో నిట్లుచెప్పెను. “అమ్మగారూ! తమ బిడ్డలును, బాదియును తమరు చాలసేపు గృహమునకు దూరంబైనారని తలంచుచున్నారు. వెంటనే తిరిగి రాగోరుచున్నాడు. చాచావు పగలంతయుగడచినది. మీపల్లకి సిద్ధముగనున్నది. ఏమియాజ్ఞాపించెదరు?”

ఈమాటలు వినుచునే కాత్యాయనీలేచెను. అత్యా

త్మిక పేషయములనుగూర్చి సంభాషించుటయందంత దీర్ఘ
కాలము నామెగడవుటకదియే మొదటిసారి. ఇప్పుడు బిడ్డలను
గూర్చిన వివరణమును గృహమునందు తనవాగ్రతను, తన
నిర్ణీతినికోరడు వివిధకార్యములను గూర్చిన తలంపును నామె
మకలత పెట్టగా మిత్రుని గృహమునందలి స్నేహితులకడ
త్వరత్వరగా శలవునైకొని భృత్యరక్షణముతో కాత్యాయని
శీఘ్రముగా గృహమునకు తరెను.

ఇంటిపనులతోమునిగియున్నను, మైత్రేయి తో జరిగిన
ముఖ్యమైన సంభాషణనుగూర్చి యామె తలంచుకొనకుండ
మండిలేదయ్యె. ఆసంభాషణయందలిభావపూర్ణమగుభాగము
మాత్రము క్రమక్రమముగా మఱపునబడి మబ్బుక్రమ్మి
నట్లుండెను. కాత్యాయనీదేవి మనస్సు మాటిమాటికిని
మైత్రేయి యుత్తమజాతి స్త్రీలవరాన్వేషణము సాధారణ
ముగ మంచిదిగ లేదని నిందించుటయు, తనభర్తను హృదయ
పూర్వకముగా ప్రేమించుటయు జ్ఞాపకముచకులేనాగ్గును.
మైత్రేయి వివాహమాడనొల్లమికిని, మిత్రీవరివారమునందలి
స్త్రీలు వివాహమునందు మైత్రేయికిఁగల విరక్తినిగూర్చి
చెప్పినదానికిని, వారాన్వేషణాది విషయములను గుఱించి
మైత్రేయి చెప్పినదానికిని యామెముడిపెట్టెను. 'ఇదంతయు'న
నామె కిట్లుతోసిండులేదు. నాభర్తకు తాను భార్యయగుట

కు మైత్రీ సా సంధిసంఘటన సంభవమా! అయ్యయ్యయ్య! అది మొదలై చక్కని దాంపత్యము కాగలదు! పథులకు ముక్తిని పొందగలము! చారిత్రకరీతికేరెంత సహజముచేసికొన గలదు! నేను యాజ్ఞ వల్క్యున కెంతమూర్తియు తగనియ్యయ్య గర్జనమును, కాని మైత్రీ యాజ్ఞ వల్క్యుల వివాహ మొక వృత్తి సంభవము కావచ్చును. కాని యిప్పుడసంభవము అను కొనినంత కాలము నీ భావములు కొనలుసాగినవి. అయినప్ప టికిని కొన్నినిశ్చితములైన సూచనలనుబట్టి కొన్ని రావులతో నీ దాంపత్యము నిప్పకుండ సంభవమగుననియు, నీ సంభవత వృద్ధిచేయలేగినదికూడననియు భావించబడినదని యామె కను గొనినపుడు మార్తీమామె మనంబున తీవ్రమైనపోరాట మొకటి మొదలిడెను. ఈ పోరాటమయొక్క నైజమెట్టిదో వర్ణించుటకంటె సూహించుకొనుటయే మంచిది. ఈ పోరా టమువలన నామెకు కొన్ని దినములును, చారములును కలతచే నెమ్మదియే లేకపోయెను. కాని యదకీ పోరాటమున నామె యాత్మకు విజయముచేతురైనది. అవిజయమెంత పూర్ణమైన దో, యెంతదివ్యమైనదో యామెయొక్క తరువాతి చరిత్ర మునుబట్టి తెల్లము కాగలదు. ఇంతవఱకు నీ విషయము నామె పెనిమిటితో మాటలాడునపుడుడహరించియుండలేదు. కాని పెద్దమ్మగారి భరణినుండియు నిద్దరు పెద్దమనుష్యులు రానలు గనితాముచూచుచుగ తనభర్తను చూడవచ్చుటయు, చాలసేపు

సంభాషించుటయు, కనిపెట్టుచునేయుండును. అయిదవఁడు
యాజ్ఞవల్క్యుని ప్రాణములంగాచాదిన మత్రియులేకాని మిత్ర
యెవరునుగారు. ఒకనాడు విష్ణుమిత్రునితో గదిలో చాల
సేపుండుటనువహించియు కొన్నిగుఱుతులవలన జరిగిన సంభా
షణ మైత్రేయికి సుబంధించినదని యూహించియు వారి
సంభాషణముయొక్క తాత్పర్యమునుగూర్చి యామె యాజ్ఞ
వల్క్యునడిగెను. అటుపై భార్యాభర్తలమధ్య పెద్దసంవా
దమునడచినది. అందులో కొంతభాగము మనమువినెడము.

యాజ్ఞవల్క్యుడు:—“ఎంతవింత! ఇందునుగూర్చి నీ
కథ్యంతరములేదా!”

కాత్యాయని:—“అథ్యంతరమునకు నాకు చాలదూ
రము. నేను తెల్లముగా తెల్పుచున్నాను వినుడు. అట్లు
జరిగినచో నేనెంతయో సంతసించును. మీరందుకొప్పుకొనక
పోయినచో నాకు దుఃఖము పైత మొదవును.”

యాజ్ఞవల్క్యుడు:— “నీకామెపై ననూయ కలు
గదా!”

కాత్యాయని:—“మీకు నాపైనున్న యగాధప్రేమ
విషయమున నాకుకలకల్గినట్లున నాకనూయ కలుగవచ్చును.
ప్రస్తుతస్థితివిట్టి నాకనూయలేదు.”

యాజ్ఞ వల్క్యుడు:—“కాలక్రమమువనీకం ట హెచ్చుగానే నామెను ప్రేమింపకుండనుందునని నీకెట్లు తెలియును?”

కాత్యాయని:—“అమెనుగూర్చి మీకుఁగలచిత్తవృత్తులనుగుఱించి మీరు నాకు తేటగా తెలియపఱచినారు.”

యాజ్ఞ వల్క్యుడు:—“అవిక్రమముగ మారిపోవచ్చును. అవిప్రగాఢములుగా పరిణమింపవచ్చును.”

కాత్యాయని:—“అపరివర్తనమునకు నేనుసంసిగ్ధునై యున్నాను. ఆమూర్ఖుకలిగినయడల నాకన్యాయముచేయబడినదని నేను నొచ్చుకొనను, అమెనాకంటె నెక్కువగా ప్రేమింపబడనప్పురాలు. మఱియఁ వారిని, వీరినిప్రేమించుట యొక పారికొఱకు, వీరికొఱకుగాక యందఱిలోనునున్నట్టి యాసంపూర్ణనికొఱకని మీరుచాలమారులు చెప్పియున్నారు. అదుర్గావ్యాములగు నీగూఢవిషయములను నేనర్థముచేసికొనలేనని మీకు తెలియును. కానియిటీవలనాలో కలిగినపోరాటములు మీఁప భార్యనైన నేనుత్పదములగు స్వార్థపరత్వముచెందిన చిత్తవృత్తులను జయింపవలయునను నిశ్చయమును కలుగజేసినవి. ఇనను నీవిషయమున నామనస్సులోనున్న తాత్తవభావమేమిటగా రెండవభార్యను పెండ్లియాడినను మీరామెను నాకంటె హెచ్చుగా ప్రేమింపలేకనియే.”

యాజ్ఞవల్క్యుడు:—(మండహాసముతో) సీతప్రేమిం
వబడుటనుగూర్చి నీకున్నవిశ్వాసము మితిలేనిదై యున్నది.
నా చేతనగునప్పటికిని నేనివిశ్వాసమును చలించజేయును.”

చిట్టచివరి నిర్ధారణము చేయబడులోపల నీమాదితి
సంభాషణములు భార్యాభర్తలనడుమ నెన్నేనిజరిగినవి. ఈ
సంవాదములలో యాజ్ఞవల్క్యుడు ద్వితీయకళత్రమునుతే
వొనఁగోరుటకంటెను శాశ్వతమునీడేవి సవతని సంవాదించుట
కెక్కువఁగోరికతోనుండివల్లు తెలియబడును. ఆమెయొక
విచిత్ర స్త్రీయైయుండును, నేనామెను తప్పక నిందింపవలసి
యున్నది. నాల్గువేలసంవత్సరములు నాపై ప్రసరింపజేసిన
వెలుతురుతో రెండవభార్యాపరిగ్రహముచేసినందుకు యాజ్ఞ
వల్క్యునినే సంతకంటె నెక్కుడుగ నిందింపవలసియున్నది.
కాని మనమాయనయెట్లుండెనో, యెట్లుతలచెనో యాసంక
ర్భములను గనునింపవలయును. అదియే నేజేసినప్రయత్నము.

తృతీయ ప్రకరణము

తృతీయ, చతుర్థ ప్రకరణములు రెండింటిలో నంతటను కొలదిగ చచ్చింపబడు తత్త్వవిచారణ సంబంధములగు విచారణలకు పాఠకులు సిగ్గుపడియుండవలయును. ఎవరికీ నేదాంతిచర్చయిందిష్టముండనో వారీరెండు ప్రకరణములను వదిలిపెట్టి యత్తరకథకొఱకు తరువాతి ప్రకరణములను చదువవచ్చును. కాని యీ శుష్కప్రకరణములలో మధ్య మధ్య యాజ్ఞావల్క్యము నియొక్క భార్యల స్వభావములను తెలుపునట్టి ప్రస్తావములు కలవు అయ్యదితత్త్వ విచారమని పఱిట్టనివారికి సైతము సంతోషము నొదవింపగలవు. మైత్రేయి వివాహానంతరమిందుమించొక పక్షముదినములు గడచినపిమ్మట నొకసాయంకాలమున యాజ్ఞావల్క్యము ధనముంట నొకగదిలో భార్యలిరువురితోడంగూర్చుండి యుండెను. అగదినాయనతపోగృహమని పిలుచువాడు. ఈపేరును బట్టి యాశ్చలమిందుకు నిర్ణీతమైయుండినదో యూహించుకొనవచ్చును. సాయంకాల బలిసమర్పణమవుడే సమాప్తమైనది. దైవపీఠమునుండి లేచిన ధూమముతోడను, ధూప మువాదనతోడను గృహమింకను నిండియేయుండెను. ఐనను తపోగృహము మంచి వాయుప్రసారముకల యిల్లగుటచేత

పొగ వెంటనేపోయి గమ్యస్థానముగు గగనముంకేరెను, ఆగది యందున్నవారు మువ్వకును పొగకడలిపోవుటకై యాతుకత తో నిరీక్షించుచున్నట్లుండిరి. దేవతలకు చెల్లించవలసిన దానిని చెల్లించుటకు వాతిప్తములేనివారుకారు, యాజ్ఞకల్పమునికి దేవతలనుగూర్చి కఠినభావములున్నప్పటికిని * వారు సమయము తప్పకుండ సక్రమముగా బలిసమర్పణముచేయుచుండిరి. కాని వారట్టి కర్మకలాపముతో తృప్తిపొందియుండలేదు. దేవతలను (వైదికదేవతలను అనగా ప్రకృతికర్తలగు పర్వత్యాదులను) తృప్తిపఱచినపిదప బలులు దేనినిరాకనో యట్టియూత్సాహవైపునకు దృష్టిసారించిరి. చూచుటకును, లాకుటకును, వలనుపడని యావస్తువులనే తమతృప్తినివారన్వేషించినారు. సంభాషణమును మైత్రీయితో యుక్తమిచ్చినది.

మైత్రీయి:—“అవిషయమును నేడుతప్పకుండ విచారించవలయును.”

కార్యాయని:—“ఏవిషయము ! తప్పకయని నొక్కివక్కాణించుటలో నీయందేకమేమి!”

యాజ్ఞవల్క్యుడు:— “అర్చయొక్క యేకత్వమును గుఱించిన వివరణమును మైత్రీయికోరును. ఈవిషయమును చర్చించుమని యామెపెండ్లియైనప్పుటినుండియు వడుగుచున్నది.

కాని యే దేనాక కారణాంతరముచేత నట్లుజరుగలేదు. తప్పక యనినొక్కచెప్పటకది యే హేతువు.”

కాశ్యాయని:—“అత్యయనగా నేమియను పశ్చిమముందుగా నేలచర్చింపరాదు ! అత్యయైక్య యేకత్వమును గూర్చి పదప చర్చింపవగును.”

మైత్రేయి:—“ఈవిషయమున ప్రశ్నింపవలసిన యవసరము నాకులేదు.”

కాశ్యాయని:—“కాని నాకవసరము. అత్యయననే జూచెప్పుము!”

యాజ్ఞవల్క్యుడు:—“నీపశ్చిమ నీస్వంతసమాధానము చెప్పటకేల యర్హింపకూడదు.”

కాశ్యాయని:—అత్యయనగా ప్రాగముకలదియని నాయథిప్రాయము.”

యాజ్ఞవల్క్యుడు:—“ప్రాగముననేమి! కానికృత్యము లెట్టివి ! అనగా ప్రాగముకలవార మైనందుకు మనమేమిచేయుదుము!”

కాశ్యాయని:—“ప్రాగముకలవార మైనందున మనముద్భావన నిశ్చయములు చేయుచున్నాము.”

యాజ్ఞవల్క్యుడు:—“తినుట, త్రాగుట, శీర్షముచేసి
కొనుట మున్నగునవికూడ ప్రాణధర్మములే.”

కాత్యాయని:—“అట్లైన నాత్మయనగానూపింఁచునది,
తినునది, త్రాగునది, శీర్షముచేసికొనునది యిట్టిచేయుగు నిర
రకార్యములు చేయునదియనితేలినది.”

యాజ్ఞవల్క్యుడు:—“కాని యిట్లూహింపుము. నీవు
ఆత్మయని దేనిని భావించుచున్నావో దానికి సుఖము, దుఃఖ
ము తెలియదనుకొనుము. అట్టిదానిని నీవాత్మయని పిలు
చువా!

కాత్యాయని:—“అట్టిదొక ప్రాణియని మాత్రము
నేనెఱుఁగును. అది యాత్మకాదు.”

యాజ్ఞవల్క్యుడు:—“అటులేని యాత్మను గూర్చి
నీవుతెల్పిన వివరణము సరియైనదికాదని నీవు గ్రహింతువు.”

కాత్యాయని:—“ఎఱుకలేనిదాని నాత్మయని నేను
పిలువజాలను.”

యాజ్ఞవల్క్యుడు:—“ఎఱుకఁజూనగ నేమి!”

కాత్యాయని:—“ఎఱుకఁజూనగా తెలిసికొనుట.”

యాజ్ఞవల్క్యుడు:—“ తెలిసికొనుట కుదాహరణము నిమ్ము.”

కాత్యాయని:—“ నేను మిమ్ములను, మైత్రేయిని చూచుట, మీరు చెప్పినదివినుట యిందుకుదాహరణము.”

యాజ్ఞవల్క్యుడు:—“ నీవిపుడేమి చూచుచున్నావో యద్దాని నెల్లపుడును చూచువా! ఇపుడు వినుచున్నదాని నెల్ల పుడును వినెదవా!”

కాత్యాయని:—“ లేదు. నాకన్నులను మూసికొని పను, నేనిటనుండి దూరముగపోయినను మిమ్ములను చూడ జాలను. మీరు మాటలాడకూరకుండినను, నేను నాచెవు అను మూసికొనినను వినజాలను.”

యాజ్ఞవల్క్యుడు:—“ కాని యపుడుసైతము నీవు తెలిసికొనుచునే యుండువు.”

కాత్యాయని:—“ ఓను”

యాజ్ఞవల్క్యుడు:—“ పంచేంద్రియముల కార్యము లాకట్టువడినపుడుగూడ తెలిసికొనుట జరుగుచునే యుండును గదా!”

కాత్యాయని:—“ ఓను. అట్లే జరుగుచుండును.”

యాజ్ఞవల్క్యుడు:—“మన మువ్వదేవి తెలిసికొంతుము! తెలిసికొనుటకు ఎవరు! లేక ఏది! విషయమగును.”

కాత్యాయని:—“అవును మనలను మనమే తెలిసికొందుము.”

యాజ్ఞవల్క్యుడు:—“తెలిసికొనుట యనగా మనలను తెలిసికొనుటయేయని తేలినది.”

కాత్యాయని:—“మనలను తెలిసికొనుటమాత్రమే కాదు, ఇంద్రియ సంబంధములగు వానిని తెలిసికొనుటయే.”

యాజ్ఞవల్క్యుడు:—“ఇంద్రియ సంబంధములగు నవి తెలియబడనవ్వదుకూడ తెలిసికొనుట జరుగుచునేయుండునని నీవు చెప్పినావుగదా!”

కాత్యాయని:—“కౌను. నేవట్లుచెప్పినాను.”

యాజ్ఞవల్క్యుడు:—“మనలను మనము తెలిసికొనుటమహది తెలిసికొనుట కావశ్యకమైనది. అదిలేకుండ తెలిసికొనుటనునది యుండనేరదు.”

కాత్యాయని:—“నేను దీనిని సరిగగ్రహింపలేదు. తెలిసికొనుటనునది కొన్ని వేల నింద్రియ సంబంధములకు

జానిని కొన్ని వేళల నాత్మను తెలిసికొనుచుండును. మన మొకప్పుడిందిరియ సుబంధములగువానిని, నొకప్పుడు మన లను మనమును తెలిసికొందుము.”

మైత్రేయి:—“ ఇంద్రియ సంబంధములగు విషయ ములను తెలిసికొనునపుడు మనలను మనము తెలిసికొనుట లేదా!”

కాత్యాయని:—“ మనమట్లు తెలిసికొననువచ్చును తెలిసికొనకనుపోవచ్చును.”

మైత్రేయి:—“ మనము తప్పకుండ తెలిసికొనదము నేనీమునిని చూచునపుడు నేను చూచుచున్నానని నేను తల పకుండ నుండలేను.”

కాత్యాయని:—“ ఏమాదిరిచూపు నీవుచూతువో నేనెఱుగనుగాని నామట్టుకు కేనాయనను చూచునప్పుడు నన్ను నేను సామూహముగ మఱచిపోదును.”

ఈ చివరిమాటకు ముని నవ్వుకుండ నుండలేకపోయెను. కాత్యాయని దేవియొక్క తనను మఱపించునట్టి ప్రేమయే యాజ్ఞావల్క్యుని కామెసైగల మోహమునకు కారణము. ఐనను నతనికి మైత్రేయికి తనయందుగల నిష్కలట భక్తి యందును, గౌరవమునందును గాఢమగు విశ్వాసముకూడ

కలదు. మైత్రేయి యేమిచేసినను నాత్మజ్ఞానముతో కూడు
కొనియేచేసెను. ఆమె పూర్ణప్రబుద్ధార్థమైయుండెను.
కాత్యాయనీదేవి తననుగూర్చి యాలోచించుకొనుటకిప్పుడే
ముడలిడినది. అయినను వారలసంభాషణమే విఘ్నము
లేకుండ జరుగుచు నేయుండెను.

యాజ్ఞవల్క్యుడు:—“మంచిది. కాత్యాయనీ! నీవు
కేవలము నిన్నే నెరిసికొనునపుడు ఇంద్రియ సంబంధములగు
విషయములను నెరిసికొనకుండ నుండునపుడు, ఇంద్రియ
సంబంధములగునవి నీకు జ్ఞాపకముందునా?”

కాత్యాయనీ:—“ఔను. నాకొక్కొక్కపుడు జ్ఞాపక
ముందును.”

యాజ్ఞవల్క్యుడు:—“ఒకప్పుడా విషయములను నీ
వెరిగియున్నట్లు నీకు జ్ఞాపకముందునుకాదా?

కాత్యాయనీ:—“ఔను. నేనొకప్పుడు వానివెరిగి
యున్నట్లే జ్ఞాపకముందును.”

యాజ్ఞవల్క్యుడు:—“అనగా నీయూర్థ వానివెరిగి
యున్నట్లు నీకు జ్ఞాపకముందును.”

కాత్యాయనీ:—“ఔను.”

యాజ్ఞ నల్క్యకు;—“ అదియెట్లు! నీనెఱుగనిదానిని
నీవు జ్ఞాపకముంచుకొనుటెట్లు!”

కాశ్యాని;—“ నీనెఱుగనిదా! నీనేదియెఱుగను!

మైత్రేయి;—“ ఇంద్రియ విషయములను నెఱిసికొను
సపుడు కొన్ని పేరల నా రూత్మను నెఱిసికొనుట లేదనియి,
మునినిజాచునపుడు నన్ను నేను మఱచిపోదుననియు నీవన
లేదా!”

కాశ్యాని;—“ జేను. అంటిని. ఇంద్రియ విష
యములను నెఱిసికొనుటలో కొన్ని సమయములందు నన్ను
నేను జ్ఞాపకముంచుకొందునని చెప్పినచో నందు పరస్పర
విరుద్ధమేరుకలదు!”

మైత్రేయి;—“ ఎన్నడు నెఱుగనిదాని నెవరును జ్ఞాప
కమునకు తెచ్చుకొననేరరు. అరిగి జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొనుట
యనునది కేవలము నెఱిసికొనెడు నెఱివియొక్క పునఃప్రకా
శమే”

కాశ్యాని;—“ ఇంద్రియవిషయముల నెఱుగుటలో
వానిని నీనెఱుగుచున్నావని నన్ను నీనెఱిగియుండనిచో,
ఇంద్రియముల నెఱిగితివని నన్ను నేను జ్ఞాపకముచేసుకొనుట
యగుంభవమని నీయభిప్రాయమా!

మైత్రేయి:—“ఔను. అదియు నాయధిపతియము
 ఇందియ విషయములను జ్ఞాపకముంచుకొనుటలో వాని నెఱు
 గుదునని నిన్ను నీవు జ్ఞాపకముంచుకొనుచున్నావు. కావున
 వాని నెఱుగుదానవని నిన్ను నీవెఱిగిచేయుటవని ఋజువై
 నది.”

కాత్యాయని:—“ఓహో! నేగ్రహించినాను. కాని
 యిదికొంచెము వింతవిషయమే. దీనినిగూర్చి యెక్కువగా
 విచారించిననేగాని నేను కడకీవిషయమున నామనస్సును
 చొప్పింపజాలను. నేను నీతర్కముతో తారస్థిల్లనేరను.
 కాని నీవనినట్లు తెలివియొక్క ప్రతికార్యమునగుదును మన
 లను మనము తెలిసికొనుచున్నప్పటికిని నేను చూచుచున్నా
 ను, నేను వినుచున్నాను యని మనమెల్లప్పుడు సనుకొనుట
 లేదే ”

మైత్రేయి:—“నిజమే. మనమీమాటల సనుకొ
 నము. కాని మన యెఱుకయందీభావము సదా ప్రత్యక్ష
 మగునుండును. ఎంతమందముగ, నెంతయసంపూర్ణముగ
 నుండిననుసరే అత్యుజ్జనములేక మఱియొక జ్ఞానముండనే
 యుండదు. అని నావివాహమునకు పూర్వమీముని నా
 తండ్రిగారియింట చెప్పుచుండగా నేననేకసార్లు వినియున్నాను.

కాశ్యాని;—“ నేనుకూడ వారినుండి యిదియంత యువినియుంటిని. కాని యర్థము చేసికొనియుండలేదు. నా కర్థము తెలిసినప్పటికిని దీనికిని మన సంభాషణమునందలి ముఖ్యాంశమునకును సంబంధమేమో యిప్పుడును నేను గ్రహింపలేదు.”

మైత్రేయి:—“ సంబంధమిది. రెండవసారి యాత్మ వివరణము తెలిపినప్పట్లు నీవు ఆత్మయింద్రియ విషయము లనో, లేక లననుకానో తెలుసుకొనునని చెప్పితివి. ఆత్మను తెలుసుకొనుటనునది ప్రధానమై, మూలాధారమై యున్నద నియు, కావున నింద్రియవిషయములను తెలిసికొనుటలోకూడ ముఖమాత్మను తెలిసికొనుచున్నామనియు, నింద్రియ విషయ ములను తెలిసికొననికాలమునకూడ మనమాత్మను తెలిసి కొనుచునే యున్నామనియు నీవుడు గ్రహించితివి.”

కాశ్యాని;—“ అటులేని రెండువిధములగు జ్ఞాన ములున్నట్లు తోచుచున్నది. ఒకటి యాత్మజ్ఞానము. అది మార్పులేనిది. స్థిరమైనది. రెండవది యింద్రియ విషయ ములను తెలిసికొనుజ్ఞానము. అది మారిపోవుచుండునది (పరివర్తనాశీలమైనది).”

మైత్రేయి;—“ ఇంద్రియ విషయజ్ఞానము పరివర్తనాశీలమైనదని యెందుకనెదవు.”

కాత్యాయని;—“ ఎందుకన నది యెల్లప్పుడు మనకు ప్రత్యక్షముగ నుండదు. నేనీముసీందుని చూచునపుడు నిన్ను సదాచూడలేను. నిన్ను చూచునపుడీ మునినాకు గోచరింపక పోవచ్చును.”

మైత్రేయి;—“ కాని యదృశ్యములుగ నున్నట్టియు, మఱపునఁబడియున్నట్టియు, పదార్థములను గుఱించినజ్ఞానము లిరుగమనకు కలుగుచున్నది. నేను నిన్నుఁజూడినమున తెలిసికొని మఱచిపోయిన విషయములను నేను తెలిసికొని నిన్ను తెలిసికొనిన విషయములేనని గుర్తించుచున్నాను దీనినిబట్టి యాత్మజ్ఞానమిట్లు స్థిరమూ, యింద్రియ విషయక జ్ఞానము నస్థిరమని తెలియుచుండలేదా!”

కాత్యాయని;—“ కాని యింద్రియ విషయక జ్ఞానము వచ్చుచు, పోవుచునుండును ఆత్మజ్ఞానము స్థిరముగ నుండునుగదా!”

యాజ్ఞవల్క్యుడు;—“ ఒక్కొక్క ప్రత్యేక విషయక జ్ఞానము పోవునపుడు దానితోడ నావిషయమును తెలిసికొను ‘జ్ఞాతను’ అనెడు మన యాత్మజ్ఞానముకూడపోవును. ఈరీతిని విషయజ్ఞానమువలెనే యాత్మజ్ఞానమును మరివర్తనాశీలమైనదని తెలియుచున్నది.”

మైత్రేయి:—“కాని క్రొత్తవిషయమును తెలిసి
కొనునపుడంతకుపూర్వము తెలియబడినట్టి యితర విషయ
ములను తెలిపికొనిన యాయాత్మనేయని నన్నునేను తెలిసి
కొనుచున్నాను. కనుక రెండు విషయములలోను-అనగా ఆత్మ
జ్ఞానము, విషయజ్ఞానమునను ద్వివిధకర్మలలోను ఆత్మజ్ఞానము
మస్థిరమైనదే”

యాజ్ఞవల్క్యుడు:—“సీపుదాహరించిన దానిని నను
సరించి యాత్మజ్ఞానమెంత స్థిరమో విషయజ్ఞానమును సంత
స్థిరమైనదేయైయున్నది. ఒకటివెంట నొకటిగా జరుగునట్టి
యీరెండు జ్ఞానకార్యములలోను జ్ఞానమునకు విషయములగు
రెండువిషయములను భావనయం దేకర్తవ్యమునకు తేవలయును”

మైత్రేయి:—“కాని సుషుప్తిదశయందు మనము
విషయములను పూర్తిగా మఱచిపోదుము. ఐనను నాత్మజ్ఞా
నముండనేయుండును.”

యాజ్ఞవల్క్యుడు:—“మనము జగత్తునుమఱచుకేని
యాత్మనుకూడ మఱచుము. మనలను మన మెఱిగినపుడు విష
యములను సైతమెఱిగెదము. ఆత్మజ్ఞానమని మనము దేనిని
పిలుచుచున్నామో యది విషయజ్ఞానమువలెనే యస్థిరమైన
దియు, గడచిపోవునదియైనై యున్నది.”

శ్రీశ్రీయి:—“నేనిదివఱకెన్నడు నెఱుగనంత యెక్కుడుతాఱుచూఱు నాకిప్పుడొదవినది. మీరువదించినచానినిబట్టి ప్రతిదివరివర్తనాశీలమై, వినాశమునకు పైతమాన్యుడయియున్నట్లు గోచరించుచున్నది. ఆత్మశేవలము జ్ఞాతగనుండగల్గును. కాని సుషుప్తిదశయందు విషయజ్ఞానముతో పాటాత్మజ్ఞానమునుకూడ మనము గోల్పోవునట్లైన నికయాత్మకస్థిత్వమేది? అంతియగాక సుషుప్తిలో జ్ఞానములేకపోయినచో జాగ్రదవస్థయందలి యెల్లురిగి గోచరించును!”

యాజ్ఞవల్క్యుడు:—“మనస్సునునిక్కమైన యాత్మయని భ్రమపడుటవలన నీకీతాఱుమాఱుకలిగినది. ఈ మనసాక దృష్టిలో నాత్మచేయైయున్నది. మఱియొకదృష్టిలో నాత్మనుండి వేఱైయున్నది. పైప్రశ్నయందలి మార్పులు మనస్సునకు కలుగునే కాని యాత్మకుకాదు.”

కాత్యాయని:—“మనసనగానేమి? అదియాత్మతో నేకముగను, భిన్నముగనుకూడ యెల్లున్నది!”

యాజ్ఞవల్క్యుడు:—“మనము చెప్పకొనుచున్న మార్పులు తప్పకుండ నొకదానియొక్క మార్పునకు చెందినవని చెప్పవలయును. అవియొక వస్తువుయొక్క స్థితిభేదములు కావలయును. అవస్తువాత్మకాదు. ఏమన జాగ్రదవస్థయందు

ప్రతిదివునఁగోచరమగుట నీవు చూచునట్లు ప్రతిదియాత్మ
యందు స్థిరమైన స్థితికలిగియున్నది, కావున నీస్థితిభేదముల
నాధారమగుదాని నొకదానిని మనమూహింపవలయును,
ఊహించకతప్పదు. దానినే మనస్సనిపిలుతుము. ఈదృష్టిలో
మనస్సు ఆత్మనుండివేళ్తయున్నది. కాని ప్రశివస్తువును నాత్మ
దేకాన ప్రతిదితప్పకుండ నాత్మకుసంబంధించినదేననియు,
దానియంశమేననియు మనము భావించితీరవలయును. ఈదృ
ష్టిలో ప్రతిదానికి నాధారమైన మనస్సు 'ఆత్మ'తో నేకమై
యున్నది."

మైత్రేయః—“అహః ! నాకిపుడర్థమైనది. నాసంశ
యములెల్ల నవివరణమయ్యెను ! అప్పటి మహాసభలో మీ
రాత్మను సర్వవస్తువులలో నుండునదియని—సర్వాంతర్యామి
యని వర్ణించియున్నారు. ఆసంకర్షమున విభిన్నవస్తువులను
పేర్కొనుటలో మనస్సునొక వస్తువునుగా మీరు చెప్పియు
న్నారు. మీరనినమాటలనే నేనుజ్ఞాపకముంచుకొంటిని శృ॥
యోమనసితిష్ఠ, మనసోంతో, యంమనోనవేద, యస్య
మనశ్చరీకమ్, యోమనోంతోయమయతి, ఏషతి ఆత్మా,
అంతరామ్యమృతః॥ ఎవడు మనస్సునందుండియు మనస్సునకు
వేరైయున్నాడో, యెవనిమనస్సెఱుగలేదో, యెవనికి మనస్సు

శరీరమైయున్నచో, యెవడు మనస్సుతోనుండి మనస్సును పాలించుచున్నావో, వాడేసి యాత్మ, అంతరియప్రభువు, అమృతము) అనియ. భూమి, జలము, అగ్నియను నిట్టిపదార్థముల కెల్లను నాత్మయొక ర్తయనియ మీగుచెప్పియుంటిరి. అదంతయు చక్కగా నేనర్థముచేసికొంటిని కాని ఇంతింపదార్థముల వలెనే మనస్సుకూడ నాత్మయే యుండునని నాభారముగా నాధారపడి, నాత్మచే పరిపాలింపబడుచున్నాను నంగన నాకవుడు తెలిసినదికాదు. ఇపుడర్థమైనది.”

కాశ్యపయని:—“ఈరాత్రికింతవఱకు ముగింపకూడదా ? చాలయూలస్యమగుచున్నది

మైత్రేయి:—“నాప్రశ్నకు సమాధానమింకను నెప్పుడునుండినంతిదూరముగ నేయన్నది సమాధానము చెప్పబడినది సవడిగిన ప్రశ్నకే అర్థసహజముగా జ్ఞానముకలదనియ, దానిజ్ఞానము స్థిరమైనదియు, మార్పుచేనిదియు ననియ మనము గ్రహించినాము. మళ్ళయు నాత్మ మనస్సునుండి వేర్వేయున్నదనియను మనము గ్రహించినాము నాప్రశ్నయే మనగా నియసత్యమగునేకాత్మయే యున్నట్లేన నెట్లున్నది ? ప్రతియొక్కరిలోను నొక ప్రత్యేకాత్మయున్నట్లయితే మనచున్నదిగదా ? యని.”

యాజ్ఞ వల్క్యుడు:—“నీవు సత్యాత్మను తెలిసికొని నపుడు అత్మకవృకుండనేకమును, వసంతమునునని నీవు తెలిసి

కొందువు. సాంతాత్మ్య మధ్యనున్న భేదములు పరిశుద్ధముగు వసంతాత్మకు సంబంధించినవి. ఆ భేదములు విజ్ఞానాత్మకు లేక, విజ్ఞానమునకు చెందినవి.

కాత్యాయని:—“విజ్ఞానమునగా మీయభిప్రాయమేమి?”

మైత్రేయి:—“నేనుకూడ దీనిని తెలిసికొనవలెను. నాటిమహాసభలో సంతర్వామినిగూర్చి వివరించునపుడు మీ తాత్మ్యమండి మనస్సును వేటుపఱచినట్లే విజ్ఞానమునుకూడ వేటుపఱచియుంటిరి. ఆత్మకు మనస్సునకు కలభేదమును నేను గుర్తించినాను. కాని విజ్ఞానమునకు నాత్మకమధ్య నేమి భేదముకలదో నాకుతోచుటలేదు.”

కాత్యాయని:—“అన్ని సంగతులును నివేల్లిజ్ఞాపకముంచుకొందువు? బహుశా యీమునియొక్క మాటలను పొల్లుపోకుండ వల్లెత్తువేమా?”

మైత్రేయి:—“ఔను నేను జ్ఞాపకముంచుకొందును. కాని యిందు నాగొప్పతనమంతగాలేదు. ఏమందువా? తన వ్యాఖ్యానము మనస్సున నాటుటకై యీముని ప్రతిభాగము నందును దాదాపుగ నొకేమాదిరిమాటలనుపయోగించును. విజ్ఞానమునుగూర్చి వారిట్లునుడివిరి. “యోవిన్దేళ్లాత్మిక, విజ్ఞా

నాదంతరో, యంవిజ్ఞానమన్వేద, యస్యవిజ్ఞానంశరీరమ్యో
విజ్ఞానమంతరో యమయతి, ఏవతతర్కా, అంతర్కామ్యమృ
తః॥

“ఏవదు విజ్ఞానములోనున్నవాడయ్యు విజ్ఞానమునుండి
వేటై యున్నాడో, యెవనిని విజ్ఞానమెఱుంగదో, యెవని
విజ్ఞానము శరీరమైయున్నదో, యెవకువిజ్ఞానములోనుండి
విజ్ఞానమును పరిశీలించుచున్నాడో, వాడేసీయాత్మ. అంతర్య
ప్రభువు. అమృతమిది” పరిశుద్ధాత్మనుండి విజ్ఞానమెల్లు విడ
దీయబడుచున్నదో యావిషయమును నేనిపుడెఱుగ గోర
దను.

కాత్యాయని:—“ముందుమాకు విజ్ఞానమననేమో
నెల్పుదు. మనలో ప్రతివారియందును విజ్ఞానమనునది కలదని
మనమెల్లు నెలిసికొందుమో తెలియజేయుదు!”

యాజ్ఞవల్క్యుడు:—“మీకు ప్రతివిషయమును విశ
దపఱచి తెలుపుటకు నేనెంతైన సంతసింతును కాని నావివ
రణమువలన మీ కేమైన తృప్తికలుగునప్పటికి చాలరాత్రి
యగును. అంతదనుక కూర్చుండుటకు మీరు సిద్ధముగ
నున్నారా!”

మైత్రే:—“యినేను సంసిద్ధముగనున్నాను. నేనీరాత్రి
యంతయు కూర్చుండగలను.”

కాత్యాయని:—“నేనుమాత్రముట్లు చెప్పలేను. నాకిప్పు టికే బడలికయు, నిద్రయదృష్టించుచున్నవి.”

మైత్రేయి:—“అటులే న నీవుపోయి విశ్రమించిన న్నింకనొక కొంతసేపు మునివరునితో మాట్లాడనీయరాదా? మేము మాట్లాడినదానిని రేపు నీకు వివరించిచెప్పెదను.”

కాత్యాయని:—“ప్రతిమాట నేనుస్వయముగా విని ననేగాని నాకుతృప్తికలుగదు. కాన నిక్కడికాపి విశ్రమించుటమంచిది. అంతియేగాక నిదురింపకపూర్వము మనీశ్వరునితో నేనొకసంగతినిగూర్చి మాట్లాడవలసియున్నది.”

మైత్రేయి:—“యీసూచననుగ్రహించి తన సజతిని శర్తతోఁగూడ కయనించుటకుఁబోనిచ్చి తాను తన యలవాటుననుసరించి రాత్రి చాలగడచువఱకు తపోగృహములో కూర్చుండి ఋషివలన తానువినినదంతయు ధ్యానించుచుండెను. ఋషిందునిదేహము కాత్యాయనితోనుండెను, కాని యతినియాత్మ మైత్రేయిచెంతనే నిలచెను.

చతుర్థ ప్రకరణము.

మఱుదినము సాయంకాలసమయమున తిరిగి చర్చ ప్రారంభమయ్యెను. యాజ్ఞవల్క్యుడే యిల్లుముకలిడెను.

యాజ్ఞవల్క్యుడు:—“మనము ప్రతివారము దేనిని మనమాత్మయని పిలుచుచున్నామో యదియేవిశ్వప్రపంచము యొక్క ఆత్మయైయున్నదని తెలిపినచో మీమాత్మయొక్క యేకత్వము విశదముకాగలదు. కాని వ్యక్తిగతాత్మయు, విశ్వాత్మయు నొక్కటేననుసంగతి మనకెట్లు తెలియును! నిన్న మీకు నేనెఱింగించినట్లు సత్యాత్మ—విశ్వాత్మ కేవలమవిభక్తమైవదిగా తెలిసికొనఁదలసినదయన్నది. ఇనుముదాని నెఱుగమిసందఱులోను, నన్నిటిలోనునున్నదా యేకాత్మయే నని గుర్తింపకున్నారు. పరమాత్మనుగూర్చి మీకేమైన జ్ఞాపకముకలదా! అనేకమందికివలెనే మీకునునరదేశిక విశ్వసింపదగిన వస్తువుమాత్రమేనా! నాకీసంగతి నెఱుకచేయును.”

మైత్రేయి:—“ప్రతిది బ్రహ్మమేనని తలచుగ నేను విని యుంటిని. ఏసమయమున, నెద్దానిని తెలిసికొనినను దానితో పాటు దానిలోనున్న జగదాత్మను మనము తెలిసికొనదమను నిశ్చితాభిప్రాయముకలి నాకుకలదు. కాని నాభావము

తెలుపటకు తెలుపగల్గెదనో నేనెఱుగను.”

కాత్యాయని:—“ తెలుపగలిగినమట్టుకు తెలుపయి
ల్పింపుము.”

యాజ్ఞవల్క్యుడు:—“నిన్నటి మనసంభాషణము మన
కు తోడ్పడును. చెప్పుడు ఈగదిని తెలిసికొనుటలో మీరింక
దేనినైన తెలిసికొనుచున్నారేమోచెప్పుడు.”

మైత్రేయి:—“ఈగదిని తెలిసికొనుటలో నేనీగదిని
తెలిసికొనుచున్నానని నన్ను నేను తెలిసికొనుచున్నాను.”

యాజ్ఞవల్క్యుడు:—“ ఈగదిని తెలిసికొనుటలో నీ
యాత్మనుగాక మఱియేయాత్మనైన నీవు తెలిసికొనుచున్నా
వా !

మైత్రేయి:—“లేదు”

యాజ్ఞవల్క్యుడు:—“కాని యీగది జగదాత్మయందు
న్నదని నీనెఱుగుదువు. లేకయట్లుండునని నమ్ముదువు.
కాదా!”

మైత్రేయి:—“ఓను నేనదివిశ్వపితృను. కాని
మీదాని నక్షముచేసికొనలేను.”

యాజ్ఞ వల్క్యుడు:—“కృతుకృతుముగ నీవర్థముచేసి కొనదవు. ఈగదినిగూర్చి తెలియబడినదియను భావముని నాయితరభావమేదైన కలదేమో నాకిప్పుడు చెప్పుము.”

మైత్రేయి:—“ఇప్పుడిది తెలియబడినదేకాని కొన్ని వేళలనిది తెలియబడకుండ నుండవచ్చును.”

యాజ్ఞ వల్క్యుడు:—“తెలియబడకుండ నుండునపుడు నునది యిప్పుడున్నట్లుల దేరితిగానుండునా!”

మైత్రేయి:—“అట్లేయ దేరితిగానుండును.”

యాజ్ఞ వల్క్యుడు:—“కాని యిప్పుడది తెలియబడుచు—అనగా చూడబడుచు, తాకబడుచునున్నది. తెలియబడకుండనుండునపుడును నిట్లేబరుగునా!”

మైత్రేయి:—“అట్లులేప్పక జరుగవలెకాని తెలియబడినవస్తువు తెలియబడకుండనుండునపుడుకూడ తెలియబడినవృత్తివలె నదేరితిగానుండునని చెప్పటలో నామాట నాకే విరుద్ధముగనున్నది.”

యాజ్ఞ వల్క్యుడు:—“నీకునిక్కముగ నట్లేవిరుద్ధము గనుండును. ప్రపంచముయొక్క యాదార్థసిద్ధి నెవ్వరెఱుంగరో వాగందఱుకు నట్లేయిండును.”

మైత్రేయ:—“అట్లేని యీగదియెల్లవును తెలియబడియున్నదేనని భావించకలయునని నేను చెప్పితిరవలసినట్లు నాకుగోచరించుచున్నది.”

కాశ్యాయని:—“ఈగది తెలియబడకుండ నుండునవుడు దానియింతర సాత్తులన్నియు దానియందుండుననియు, తెలియబడుట మాత్రము మారిపోవుననియు మనముచెప్పెదమనుకొనుము.”

మైత్రేయ:—“అదియెల్లు పాసగును ! గదియొక్క సాత్తులన్నియు తెలియబడిన సాత్తులై యుండె. గది దాని సాత్తులన్నిటితో సహా తెలియబడిన విషయమైయున్నది. తెలియబడిన విషయమును భావమువినాగదినిగూర్చి వేరొకభావము నాకు లేదనియే నాకుతోచుచున్నది.”

యాజ్ఞవల్క్యుడు:—“అట్లులైన నీచేత సహా గది తెలిసికొనబడునదియని నీపంచకతప్పదు. అదితప్ప వేరొకభావము నీకులేదని ఏవనినావు.”

మైత్రేయ:—“నాచేతను మాత్రమేకాదు. అదియింతరగులచేతను తెలిసికొనబడవచ్చును.”

యాజ్ఞవల్క్యుడు:—“కాని యిప్పుడది సీజ్ఞానమునందున్నది.”

మైత్రేయి;—“భావనములున్నది.

యాజ్ఞవల్క్యుడు;—“దానియొక్క ప్రతిభాగము నీ యెఱుకయందున్నదిగదా!”

మైత్రేయి;—“ఔను ప్రతిభాగము నా యెఱుకయందున్నది.”

యాజ్ఞవల్క్యుడు;— “నీ యెఱుక నీ నీయాత్మ ఔనా.”

మైత్రేయి;—ఔను “ఔను”

యాజ్ఞవల్క్యుడు;—“ఎవచో గది నీ దూర్మలానున్నదా? లేక నీ దూర్మగదిలానున్నదా?”

మైత్రేయి;—అట్లు నిట్లు కూడ తోచును.”

యాజ్ఞవల్క్యుడు;—“నీవివుడు నిలిసికొనుచున్నట్లే యెల్లవుడు నీగదియుండునా!”

మైత్రేయి;—“తప్పకుండ.”

యాజ్ఞవల్క్యుడు;—“అవగా గది నీ దూర్మయందుండ సాగునా? లేక నీ దేహము దూరముగనున్నను నీయాత్మ యీ గదిలానుండసాగునా?”

మైత్రేయి;—“దీనివంతయు నేనంగీకరింపక తప్పదని నాకుతోచుచున్నది. కాని యిదియెంతవంతగనున్నది.”

యాజ్ఞవల్క్యుడు;—“ఈవింతపుట్టుటకు హేతువిది, మనుజులు తాము విషయములను తెలిసికొనునపుడు తమ యాత్మను వానిలోని తెచ్చివేయును, విషయములు తమకు దూరమైనపుడు వానినుండి తమయాత్మను తీసివేసివేయును భావించి భ్రమించుచున్నాడు. వాస్తవమదికాదు. ఏమనగా విషయములను తెలిసికొనునపుడు వానియందు నిహితమై యున్న యాత్మను మనము కనుగొనుచున్నాము. ఆయాత్మ వానిలోనున్నది. తానియనికికాధారమైయున్నది. ఆయాత్మ వానిని మనకును సాధారణాత్మయైయున్నది.”

మైత్రేయి;—“మీ యాలోచనాకృతములనుండి నే నెంత నేర్చికొంటిని!”

కాత్యాయని;—“విషయములను తెలిసికొనునపుడు వానియందలి యాత్మను మనము కనుగొనెదమని మీరు నుడి వినారు. ఆవిషయములలోని యాత్మను మనము కనుగొనక పూర్వముకూడ నది వానియందనుచున్నది!”

యాజ్ఞవల్క్యుడు;—“నిశ్చయముగనున్నది.”

కాశ్యామిని:—“విశ్వాత్మయనునదియేనా!”

యాజ్ఞ వల్క్యుడు:—“ఓనదియేవిశ్వాత్మ.”

మైత్రేయి:—“అమహాసభలో మీరు తెలిపియుండిన
చారమువలె బంధించెడు సూక్తాత్మకూడనదియే కాదా!”

యాజ్ఞ వల్క్యుడు:—“ఓ ననేనవుడు తెల్పినసూక్తా
త్మకూడనదియే. కాని యాసభలో నాడు నను సూక్తాత్మ
నుసూర్చి చేసిన వ్యాఖ్యాన మొకవిధముగాపై పైది. లోతుగ
చూచినదికాదు.”

మైత్రేయి:—“ఇప్పుడు దానినిసూర్చి యెక్కువవిశద
దముగా మాత్రాజిగింపుడు.”

యాజ్ఞ వల్క్యుడు:—“నీవిదివఱకే దానివర్ణముచేసి
కొనుమార్గములోనున్నావు. సూక్తాత్మ వస్తుసముదయము
స్లుబంధించుచున్నదో యోచించి తెలుపుము.”

మైత్రేయి:—“అది నన్నును, నాచేతెలిసికొనబడు
వస్తువులను కలిపి బంధించును. అదినాగోను, వానిలోను
నున్నది. అది వానియాత్మయు నాస్వంతయాత్మయు రెండును
నైయున్నది. ఆసభలో మీరుపల్కినట్టి యావల్క్యులనే
యించుమించుగావల్లె వేయుటకు నిర్బంధింపబడినందుకు నే

నంత యిష్టముగ నాశ్చర్యభద్రుడుచూచును.

కాత్యాయని:—“అదినిన్నును, నన్నును స్లుబంధిం
చును ? నీయాత్మయే నాయాత్మయని నే నెట్లు తెలిసికొన
గలను?”

మైత్రేయి:—“ప్రపంచమును తెలిసికొనుటలో విశ్వా
త్మయు, నీయాత్మయు నొక్కటేనని నీవు తెలిసికొందువు.
ప్రపంచమునుగూర్చిన నాజ్ఞానము ఒకదాత్మకును, నాయాత్మ
కునుగల యభేదిత్యని నాకు ప్రకటపఱచుచు. కావున దీనిని
బట్టి నీలోనియాత్మయు, నాలోనియాత్మయు నొకటియే నని
తెలిసికొందుము.”

కాత్యాయని:—“అటులనా ! నీకును, నాకును మధ్య
భేదములుకూడకలవే, యెట్లు తెలుపుము?”

యాజ్ఞవల్క్యుడు:—“విజ్ఞానాత్మనుగూర్చి నేను తె
లుపునపుడే భేదములనుగూర్చి చెబుపడును. ఇప్పుడు సూత్రా
త్మనుగూర్చి మీకింకను తెలిసియున్న తెలుపును.”

మైత్రేయి:—“స్థలముయొక్క విభిన్నభాగములను
సూత్రాత్మ బంధించునట్లు తోచుచున్నది. స్థలముయొక్క
వివిధభాగములుకలిసియున్నట్లు తెలిసికొనుటలోను, యోజం

చుటలోను నేను వానినొక పెరిసికొనునాత్మయందున్నవానిని గా పెరిసికొనుచు యోగించుచున్నాను.”

యాజ్ఞవల్క్యుడు: — “మఱియు స్థలముయొక్క సకల భాగములు కలుపబడియున్నవనియు, ప్రత్యేకస్థలములెల్ల నొక యవిధ క్షస్థలములో నిగుడియున్నవనియు నీకు పరియును.”

మైత్రేయి: — “నాకు పరియును. దీనినిబట్టి విశ్వాత్మ యనగా సూక్ష్మాత్మనే కమునవిధ క్షమునని తేలుటలేదా.”

యాజ్ఞవల్క్యుడు: — “నిస్సంక్షేపముగనెట్లు పెరియు చున్నది. నానాచనలను నీవెంతచిత్రముగా నననడింతువు! చూడుము. విశ్వాత్మస్థలమంతటిలోనున్నది. అంతేగాదు స్థల మంతయు విశ్వాత్మలోనేయున్నది. అనగా విశ్వాత్మస్థలమున కతీతుడు. అం ధస్థలముయొక్క విభాగములకి తీతుడు కాని దయచేసి నీవుచెప్పుము.”

మైత్రేయి: — “మఱియు నీవిశ్వాత్మకాలముయొక్క వివిధాంతరములను కలిపి కట్టచున్నది. ఏమన నదియొకటి వెంబడి నొకటిగా సంధవించెడు కార్యములకు మార్పునొంద నిసాక్షియైయున్నదని నాకుతోచుచున్నది.”

యాజ్ఞవల్క్యుడు: — “కేవలమంతియే. కావునవిశ్వా త్మకాలాతీతుడు. కాశ్యతుడునని నీవుగ్రహించినావు.”

కాశ్యామిని:—“మార్పులులేనివాడగుటచే విశ్వాత్మకాశ్యమనది మీదుభావించురా! అటులేని నృప్తిలోనియీ మార్పులేకవి!”

యాజ్ఞవల్క్యుడు:—“మార్పులన్నియు మనస్సువే.”

కాశ్యామిని:—“కాని మనలోని మనస్సు పరిమితమైనది, విశ్వపరివర్తనములు దానిమార్పులుకానేరవు.”

యాజ్ఞవల్క్యుడు:—“కాబట్టి విశ్వపరివర్తనములకు మూలాధారమగు విశ్వజనస్సును మనమూహించకలేవదని తెలిసికొమ్ము.”

కాశ్యామిని:—“కాని విశ్వవ్యవహారములను తెలిసికొనునపుడు జగదాత్మిమార్పునొందదా!”

యాజ్ఞవల్క్యుడు:—“జ్ఞానము మార్పుకాదు అది యాత్మయొక్క స్థిరాస్థియైయున్నది. మైత్రేయీ తెలిపినట్లు జగదాత్మ జగద్యావృత్తపారములయొక్క మార్పులేని సాక్షియైయున్నది. వ్యాపారములను తెలిసికొనెడు జ్ఞానముమాత్రము వ్యాపారము కానోరదు. దీనిననుసరించి కార్యములను తెలిసికొనెడు జ్ఞానమాకార్యసంఘటనలకు పూర్వమునను పరము నగుకూడ విశ్వాత్మయేందు స్థిరమైయున్నదని తెలియుచున్నది. అయనకిచ్చట, యేచ్చటయనుభేదములేనట్లే యిప్పుడు,

సమ్యక్కునను భేదమునులేదు.

హైత్రీయి:—“కావ్రన నేమిటి మన మనస్సులనుండిపోయి కొంతకాలముగోచరముగనుండు విషయములు మఱల మనస్మరణకువచ్చి మఱపునబడియున్నంతకాలము రాముండిన సంగతిని కనుబఱచును.”

కాత్యాయని:—“కాని మనజ్ఞానమొకమూర్ఖుకాకా నేనీగదిని తెలిసికొనునపుడు నేనజ్ఞాన స్థితినుండి జ్ఞానస్థితికి పోవుచున్నాను. శరీరిగా మూర్ఖుకలదు.

హైత్రీయి;—“కాని మనము గదినటుగకముందే గదినగుచ్చిని జ్ఞానము విశ్వాత్మయందున్నది. విశ్వాత్మగది యొకకార్యముకాదు. జ్ఞానమారనిసాత్తు, కాకున్న నతని నిజ స్వభావము.”

మూర్ఖతల్కుడు.—“అతనినిగుచ్చి తెలిసికొనువాడని చెప్పవలదుకాదు. తెలిసినవాడనిమాత్రమే చెప్పవగును. అతండకర్తయు, నిష్క్రియుడనై యున్నాడు.”

కాత్యాయని;—“కాని యీగదినో మఱియేయితక వస్తువునో తెలిసికొనునపుడేని సంభవించును!” అవుడు నా యాత్మజనిచేయదా ! అత్మయొక్క జ్ఞానము దానికార్యము కాదా!”

యాజ్ఞవల్క్యుడు;—“ఇచట నీవు విజ్ఞానాత్మను దృష్టింపజేయుచున్నావు. విశ్వాత్మనర్వభ్యాపియగుటచే బసచేయదు. మోర్పుపొందదు. ప్రతివిషయముయొక్కయు, ప్రతి కార్యముయొక్కయు జ్ఞానమూర్త్యుతో న్వసత్తామోతముననుండును. కాని యోగానాక గూఢమార్గమున తనలో నొక భాగమును వ్యక్తిగతాత్మగా విడదీసినట్లువలె వేయవలయును. ఈవ్యక్తిగతాత్మయదివలకు లినకు తెలియబడని విషయమును తెలిసికొనుటకై యజ్ఞానదశనుండివచ్చుచున్న కర్తవరకనుబడును. జగదాత్మయే వ్యక్తిగతాత్మగా నన్యధాకరించబడి విజ్ఞానాత్మయని పిలువబడుచున్నది. స్వరూపమునందిది విశ్వాత్మతోనే కమైయున్నది. కాని విశ్వాత్మలోనిమిడియున్నవానిని భాగములుగను, ప్రత్యేక దేశ, కాలములుగను తెలిసికొనుచు న్నందున నది జగతాత్మకు భిన్నమైయున్నది.”

మైత్రేయి, —“విశ్వాత్మాభ్యాసముప్రకృత్యో కులతేకుంఠతేననది. ఇప్పుటికి నాకు తీర్పకలసిన శంకలెవ్వయులేవు కష్టమంతయు పూర్వాభిప్రాయములను విడలించినై చుటయందే యున్నది. ఇట్టిభావములన్నిటిలోను కఠినతమముల నొక భావము ప్రవేశములో కేవలమునిందియములకు సంబంధించిన విషయములేకలవు, ప్రవేశమును తెలిసికొనుటలో మనము

తేజలమట్టితానిననుమోయాత్మకును సంబంధించని విషయములను తెలిసికొందుము, అనునట్టిదై యున్నది. కాని, నిన్నటి సంభాషణమున మీరు మనము దేనిని తెలిసికొనినను కాని తోచాత్మనుతప్పక తెలిసికొందుమనియు, నాత్మకునేటుగ నేటియు తెలియబడ నేరదనియు మాకువిశదపటచియున్నారు. నేటిసంభాషణవలన మనమాత్మకునేటుగ వస్తువులను భావించజాలమనియు, వస్తువులను భావించునపుడు మనమునిక్కముగా తానినాత్మకుసంబంధించినట్టి లేక యాత్మలోనుండునట్టితానిని గాభావించుమనియు, నాకుస్పష్టపడినది. గది తెలియబడకుండ నుండునని నేనుభావించగలనని చెప్పనపుడు నేను పొరచాటు కడినట్లే మనవిశ్వాసమునుగూర్చి వివరింపఁజూచి మనము విచిత్రమగు భ్రమనుపొందినప్పటికిని మనము నిశ్చయముగా జగత్తు ఆత్మలోనున్నదని విశ్వసించుము. మతీయైకవిధముగా విశ్వసించగలుగుట యసంభవమను ముగించునై తము లేట తెల్లముగను, తరుగులేనిదిగనునున్నది.'

కాత్యాయని:—“వాదసూత్రములనెల్ల నొక్కచో పోగుచేసి నీవిశ్వాసములో నెల్లుచేర్చెదవు? వేగముగజోధునట్టి యావాదసూత్రరాశిని నామందబుద్ధి గ్రహించునటుల నెల్లుతోద్బుదెదవు? నీవులేకున్న నేనేమిచేయగలిగిరానను?”

మైత్రేయ:—“ప్రాగడబడుటకు సహింపలేక తొందర

శేయబడి మైత్రేయియిట్లనెను.) నీవునాతోముఖ్యముగ నిట్టి సమయము నజగదమూడకూడదు, నిజాతింపవలసిన కష్టము తేమైన నీకున్నచో కొంచెముచెప్పుము.”

కాత్యాయని;—“తర్కమంతయు సంగ్రహించి తెలుపుటవ్వారా అనగా మనము జగత్తునాత్మలో తెలిసికొనుచున్నాము. మనము జగత్తు నాత్మలోభావించుచున్నాము. కావున మనము తప్పకుండ జగత్తు నాత్మలోమన్నదని విశ్వసించితిరవలయునని తెలియజేయటవ్వారా నీవు నాకష్టమును తొలగించితివని నేనిపుడేయంటిని. ఆత్మలేని జగత్తుమనకు తెలియనిదియు, మనము భావించనిదియు, మనము విశ్వసించనిదియునగు వస్తువని నాకు తెలిసినది. అట్టిప్రపంచమును గూర్చి మనము మాటలనుమాత్రము చెప్పెదము. అదివట్టి మాటలతో నిర్మితమైనది మాత్రమే—వాచారంభణమ్.*అని వేదాంతులు చెప్పెదరు. నేనిపుడా వాక్యభాగముయొక్క భావమును గ్రహించితిని.”

యాజ్ఞవల్క్యుడు;—“ కాత్యాయనీ! సమగ్రవాద ముక్తమును నీవుగ్రహించినందుకు నేనపరిమితానందము నొందుచున్నాను. ఇపుడింకను మీరడుగవలసినదేమైన కలదా!”

• చాందోగ్యపరిషత్, ప్రథమకాండ.

మైత్రేయి;—“ పూర్వాభి ప్రాయములను విడల్పి
వైచుట కష్టమని చెప్పియుంటిని. అట్టివానియందొకదానిని
సూర్పి వర్ణించియుంటిని. వేదకదానినిసూర్పిచెప్పెదను,
మనము వాడుకగా మనయందలి గూర్మికొకచిన్నవస్తువును
గాఢావించుము. ప్రపంచమెంత పెద్దదో గూర్మియు
సంత పెద్దదనిగాని దేశ, కాలాతీతమైనదగుటచేనది ప్రపంచ
మునకంటె నెక్కువ పెద్దదనిగాని మనముభావింపలేకున్నాము.
తాని యీకష్టమును నివారించుకొనుకూడ మీరు మా
కొసగియేర్చువారు. మన గొమ్మకు సర్వతోముఖత్వము
ప్రత్యేకత్వమునను ద్వివిధలక్షణములు కలవని మీరుచూపి
నారు. సర్వతోముఖత్వమునందు పరిమాణముగా గూర్మియు
సంతమై ప్రతిదానిని తనలో నిముచ్చుకొనియుండును. ప్రత్యేక
త్వమునందు విజ్ఞానాత్మగాసీమాబద్ధమై—సాంతమై జగత్తు
లోనొకభాగమును మాత్రమే చిత్తికొనుచుండును. ఈభేద
ము నాకష్టములలో నాకుమహాపాకారముచేయును. విజ్ఞా
నాత్మగాతనను తానుప్రత్యేకించుకొనుటలో నాయనంతదు
తనజ్ఞానములో నొకభాగమునకు చుట్టుకొకప్రకారవలయము
నుగీచిస్లు హద్దుపెట్టితద్వారా తాను కార్యముచేత సీమా
బద్ధుడైపోవును. ఈవిషయము నీరీతిగా యోచించునపుడు
నేనంతనితో స్వరూపభేదములేక దేశకల్పము కలియున్నను,

• చాందోగ్యపరివర్, ప్రపాక.మర్.

సంకుంఠముజ్ఞానముతోడను నశక్తతతోడను హాడియున్నా
నో యాసంగతి నాకస్పష్టముగ నైనను తెలియబడుచున్నది.
కాని మనముగతునితో సంబంధములేని స్వతంత్రులమనునట్టి
యభ్యాముగనున్న విశ్వాసమును కదలించి, విదలించివైచుట
మహాకష్టము.”

యాజ్ఞావల్క్యుడు;—“ఇక రెండు విషయములను జ్ఞాపక
ముందుకొనునెడల దీనినివిదల్చివైచుట సులభమని మీకు
కన్పట్టును. అందొకటి నీవు తెల్పినట్టి యాత్మనుచుట్టుకొనిన
ప్రపంచవంటివాడు పూర్వమగోచరముగనుండిన విషయములు
గోచరించిన కొలదిని విశాలమగుచుండుననునది. ఎడతెగ
జొందనిటులాహస్తపాదెడు వైశాల్యము మనకపుడు మార
నముగా మనము విశ్వాత్మతోడనేకీధవించి యీతనితో
వనోన్మయసంబంధము కల్గియున్నామని తెలియజేయుచుండును.
రెండవదినిరంతరము భావింపబడుచున్నది. అదిపైః కన్నదు
నట్టి మనయొక్క స్వతంత్రస్థితిని కొంతకాలమువఱకు నిలిపి
వేసి మనమును తిరుగనాయనంతునిలోనికిద్విమనముపూర్తిగా
నతనిపై నాధారపడియున్న సంగతిని తెలిపిరేమిండ జ్ఞాపకము
జేయును.”

మైత్రేయి:—“ఈసూచనలు మహావిలువగలవి. నా
కది గొప్పసాయముచేయును.”

కాశ్యానుని:—“ఈనాడు మనముచాలినంత సంగ్రహించలేదా ! ఇప్పుడిక విక్రమింపకూడదా!”

మైత్రేయి:—“ఈదినమునకు మాత్రమేకాదు, అనేక దినములకు చాలినంత సంగ్రహించినాము. కాని నేనిపుడు శయనింపజాలను, నిదురింపబోవుటకుమున్ను నేను మునివరుని వలన వినినట్టి యద్భుతవిషయములనుగుఱించి యోచించి సాధ్యమైనంతవఱకు సర్థముచేసికొనయత్నింతును. అనుమతి కావలసి తోయున్న నీకు నాయనుమతికలదు. నీవు మునితోఁ గూడ శయనింపబోవచ్చును.”

కాశ్యానునిదేవియు, ఋషియు విశ్రమించిరి. మైత్రేయివాడుకచొప్పున ధ్యానించుచు కూర్చుండెను. కాని యొక నూత్నవిశేషమానాటిరాత్రి సంభవించినది. ఉపదేశికుడు తెలిపిన క్రమములను ధ్యానించుచుండ నామెకసంతుడగు శాశ్వతునియొక్క దర్శనము తిన్నగాలభించెను. దేవునితోడి యన్యోన్యసంబంధాను భూతివలనియాసందాదిశయముచే నామెయాత్మ పూరింపబడెను. మొదటికాకుననే యీదివ్యా సంకములసమానములనియు, నంతహెచ్చైనవైననుప్రపంచిత కానందములు వీనితోపోల్పదగినవికావనియు నామెకనుభూత మయ్యెను. అప్పటినుండియు చరింపనిస్థైర్యముతోడ నామె

అలాచివ్వాసందముల నన్నేషింపసాగను. మనయభివృద్ధిని కట్టనవియ, చివరిదగుమోక్షమునకును, కాశ్వయనితోడి యైక్యమునకును సభ్యంతరము కలుగజేయునట్టివియునగు విషయేచ్ఛును క్రమక్రమముగా పోగొట్టుకొని యాత్మ పారిశుశ్చ్యమును సంపాదించుకొనను. అమెపెనిమిటి వృద్ధాప్యమున ప్రపంచవ్యాపారిములువీడి యేకాంతవాసము చేయబోవునప్పు డికామి ప్రాపంచికకోర్కెలనుండి విముక్తయైయుండను శిశుభర్తయొక్క యాస్థిలో విహికవస్తువులలో నేమియు భాగములేనికొనకవలదని త్రొక్కివేసి యమృతత్వమునుగూర్చిన జోధనుమాత్రము చేయమనికోరెను. “అమృతత్వమును జేని వలన పొందలేనో యట్టిదానితోనే నేమిచేయుదును ! అమృతత్వమునుగూర్చి మీకేమి తెలియును ! ఆర్యా ! దయచేసి విశదముగ నాకెఱిగింపుడు.” అనివలికెను.

పంచమ ప్రకరణము.

యాజ్ఞవల్క్యుడు తపభార్యలకు భర్తగను, గురువు గనునుండిన సంగతిని మనము కొంతవఱకెఱిగితిమి. ఇంక నివృత్తు జనసంఘములకు బోధించునాచార్యునిగ నతనినిగూర్చి కొంచెము శేవలముకొంచెమే తెలిసికొందుము. వేదములను బోధించువిషయమున నతనికీర్తిపాఞ్చుగా వ్యాపించి నందున నధికసంఖ్యాకులగు విద్యార్థులాయధ్యాపకుని కడకు రాసాగిరి. ఆకాలపురీతిననుసరించి శిష్యులకుగురుగృహములో భోజనాదులనమత్తుటకు యాజ్ఞవల్క్యునకు సాధ్యముకాక పోవుటచే జనకమహారాజు చాత్యత్వముతో న్యగృహముచెంత నొకవనతిగృహము నతడుకట్టించెను. ఆకాలముందు యాజ్ఞవల్క్యుని సహాయులుచేయు నవ్యవధాన పరామర్శితో విద్యార్థులు వసించుచుండిరి. యాజ్ఞవల్క్యుఁని యేర్పాటులనెల్ల విచారించుచు నిర్ణీతసమయములందు శిష్యులకు పాఠముచెప్పచునుండును. విద్యార్థులలో మూడుద్విజవర్ణములకు చెందినవారును, గొప్పతనమునందు సంఘములోని నకల శ్రేణులనుండివచ్చి కూడినవారునునుండిరి ఇందురాజకుమారులుండిరి, సాధారణవర్తకులపుత్రులును, శిల్పులు, కృషి వలులునగువారి కుమారులునునుండిరి. కాని వీరందఱునొక్క మాదిరిగానే యాచరింపబడుచుండిరి. సౌకర్యములు, శ్రమలు

విధులుయివన్నియు సందఱకు సమానముగనుండెను. ఒక్క
మాదిరిభోజనము, ఒక్కమాదిరిపదక ఒక్కమాదిరివ్యాయా
మక్రిడలు విధింపబడెను. వీరిలోవిద్యాశాలలోని చదువుగాక
జానితోపాలు యుద్ధిశిక్ష నభ్యసించువారికిమాత్రము వేఱు
విధముగ సేర్పాటులు చేయబడియుండెను. ఇప్పడి యాధుని
కకాలముననున్న కశోర కులభేదమును వారెఱుగరు. విద్యా
ర్థులందరు కలసి భోజనపానములొనర్చుచు నొకరితోనొకరు
సమభావమున వర్తించువారు. వృత్తి విధజనము ననుసరించి
స్వకల వివాహము లాదినములలో సాధారణాచారముగ
నుండిన మాటనిక్కమే. ఐనను వర్ణాంతర వైవాహికములు
తఱచుగ జరుగుచుండెడివి. అనులోమజాతి—ఎక్కువజాతి
పురుషునితో తక్కువజాతి స్త్రీకి వివాహము. ఇట్టివి ముఖ్య
ముగా జరుగుచుండెడివి. విఠామజాతి—ఎక్కువజాతి
స్త్రీతో తక్కువజాతి పురుషునకు జరుగుపెండ్లి. ఇట్టివి చాల
యరుదుగ జరిగెడివి. కాని యసలే లేకుండనుండలేదు.
క్షత్రియ ముఖ్యులు యయాతివలె నొక్కొకపుడు బ్రాహ్మణ
భార్యలు కలకారై యుండిరి. క్షత్రియ కన్యకల స్వయంవర
ములలో కులభేదములు క్రమవ్రతారము నిరాకరింపబడి
యుండెను. అట్లగుట, యజ్ఞవల్క్యుని పాఠశాలలోని విద్యా
ర్థులయందు చాలమంది యొకరితో నొకరు రక్షనంబంధము
చేతను, వివాహ సంబంధముచేతను బంధుత్వముకలకారై

యూడిరి. మఱియు నరిధి సర్కారపూరితమగు, నేకగృహవాసము చేయు నా విద్యార్థులలో ఫలవంతమగు నేటిలో పెరుగునట్టి మొక్కలవలె వర్ధిల్లెడు నుత్సాహభరితిములగు లేఁజాయపు స్నేహభావములలో నెన్నని బంధుత్వములకు పూర్ణాడులు వేయబడినది.

యాజ్ఞవల్క్యుఁపియొక్క నామము ముఖ్యముగా యజుర్వేదమునకు సంబంధించియున్నప్పటికి యదియ యుక్, సామక్ యజుర్వేదములను మూడువేదములందును క్రవీణుడైయుండెను. ఆ ప్రాచీనకాలమున నా మూడువేదములు నేర్పబడెడివి. యాజ్ఞవల్క్యు డామూడువేదములలోని పాఠములను నేర్పుచుండెను. ఆయన పాఠశాలలో వేదముల యొక్క షడంగములకొఱకు మనమిప్పుడు చెప్పనట్టి కుర్చీలు కూడ నుండెను. తిక్కిన వేదములను, వేదాంగములను గూర్చినవానికంటె శుక్లయజుర్వేదమును గూర్చినయిదనన్యాయములే యాజ్ఞవల్క్యుని శిష్యులందఱికి సంఖ్యాకల నాకర్షితచెడివి. యాజ్ఞవల్క్యుడు మైత్రేయిని పరిణయంతాడిన తరువాత కొన్నియేండ్లకొకనాటి ప్రాతఃకాలమున దాదాపాక వందమందిశిష్యులుగల తరగతిలో యాజ్ఞవల్క్యుడు శుక్లయజుర్వేదమును బోధించుచుండగా నొక సంభోషనము సంభవించెను. దీనితరువాతి ప్రకరణములో చెప్పుబోవు విషయ

ములతో కానికీ గుంటంధమున్నందున నివృత్తి వివరింపబడ
వలయును.

ఇంచుమించుగ నొక యరఘంటసేపు యాజ్ఞవల్క్యు
దువస్యసించునరికి పాఠశాలయొక్క సింహద్వారముకడనుండి
గంభీరమయిన రథచక్రధ్వనివినవచ్చుటచేత సతమకొంతవఱకు
కలఁతనొందినవాడయ్యె. అటులాధ్వని వినవచ్చినతోడో
డనే ద్వారపాలకుడేతెంచి నాల్గు గుట్టములంటూన్చిన గొప్ప
కథములొ సేనాధిపతి వేటొక చక్కని చిన్నవానితోడఁ
గూడి దనుదెంచెనని తెల్సెను. ఈ సేనాధిపతి యెవరోకాదు.
మన పూర్వమిత్రుడగు యజ్ఞదత్తుడే. యాజ్ఞవల్క్యుని
ప్రాణనంరక్షణముఁ గావించిన శ్రుతియవీరు లిరువురిలో
యజ్ఞదత్తుడొకడని చదువదుల కిదివఱకే తెలియను. యా
జ్ఞవల్క్యుని యాపదను తప్పించిన తరువాతి వత్సరములలో
యజ్ఞదత్తుడు తన సుగుణబాహుళ్యముచేతను, ప్రత్యేకముగా
యజ్ఞదత్తుడు పుణ్యము, కౌర్యవరాక్రమంబులచేతను రాజవీరికి
పాత్రుడై క్రిమముగ నున్నత పదవుల సధిరోహించుచు నుత్త
రైత్తమసైనికోద్యోగమగు ముఖ్యసేనాధిపతిత్వమును ఘన
ముగా రాజగారివలన పొంది యాతని మహాసేనకు నాయకు
డయ్యెను. కాని యీ మహాసేనాధిపతి సేదినముదఱికాల
మున సేవేదాధ్యక్షుని ద్వారముకడనుఁ గొనివచ్చినదేది!

మిత్రులిరువుడు కలసికొనినమీదట వారికి జరిగిన సంభాషణనుబట్టి మనమీవిషయమును గ్రహింతము.

యజ్ఞదత్తుడు:—“నా పూజ్యమిత్రమా! మీ కత్తవ్యములలో మిమ్ముల కలత పెట్టుచున్నందుకు నాకు విచారముగ నున్నది. కాని మీ పవిత్ర కార్యముతో కొంత సంబంధము కలిగియున్నపనిమీదనే నేను వచ్చియున్నాను.”

యజ్ఞవల్క్యుడు:—“నే నీయభ్యంతరమునకు కించి త్తయినను చింతింపను. నినబోలు మిత్రుని దర్శించుటచే కలుగు మహానందము మాటలుటండ పరిశుద్ధతలేక ప్రభావముతో ప్రకాశించు ముఖసందర్శనము చేయుటకు పవిత్ర వేదమంత్రోచ్ఛారణను విరమించుటయును మార్పు కడు సులభమైనదై యున్నది. కాని (సేవాధిపతివెంట వచ్చిన చిన్న వానియొక్క యసాధారణమయిన ఘనతను, చక్కదనమును కలిగియున్న ముఖమువైపు తిన్నగా చూచుచు) యితల నీతోనున్న పిరవరు !”

యజ్ఞదత్తుడు:—“ఇతనికొరకే నేను మీ కడకువచ్చి నది. ఈ యువకుని పేరు బ్రహ్మగుప్తుడు నాకు గౌరవనీయ మిత్రుడగు ఇంద్రగుప్తుని కుమారుడు. ఇంద్రగుప్తుని పేరు ప్రతిష్ఠలను మీరెరిగియే యుందురు. అతడు కాశికాపురియొం దలి ప్రఖ్యాతవర్తకుడు.

రమారమిగా నా మహాసభచరిగినకాలములో రాజా
జ్జలసనుసరించి నేను బారణాసికిబోయియుంటిని. అప్పుడు
ఇంద్రగుప్తునితో నాకువరిచయమయినది. అప్పుటినుండి యిప్ప
టికిని మేమురతయగు కలసికొనుచునేయుంటిమి. నాకుటుంబ
మునకు నరసికుటుంబమునకును మిక్కిలిన్నపాఠావము కుది
రియున్నది. ఇప్పుడతడుతనవీర్యపుత్రుడగుబ్రహ్మగుప్తుని మన
నగరిములో నారక్షణక్రింద విద్యాభ్యాసముచేయుటకై పంపి
నన్నువిశేషముగ గౌరవించినాడు. ఇప్పుడీబ్రహ్మగుప్తునివయస్సు
తదుపరిదేండ్లు. వేదవఠనమునందితదీప్వటికే కలసినంత ఊర్ధ్వి
వృద్ధి నొందియున్నాడు. కాని వేదాభ్యాసకుడను మీతిగ
యితని తండ్రిని ప్రిరేపించి విద్యాపరిపూర్ణకొఱతని నిటకు
పంపునట్లు చేసినది. ఈ కుట్టడు మీవనతిగృహములో నివ
సించి మీవలనను, మీసహాయుల వలనను సేర్వగలిగినదం
తము నేర్చుకొనవలసియున్నాడు, మఱియు నితడు గౌరవనీ
యుడగు మనమిత్రుడు విష్ణుమిత్రునియొద్ద యుద్ధవిద్యల నభ్య
సించుటకుకూడ తనకాలములో కొంతభాగమును వినియోగిం
వవలసియున్నాడు.

మనమిత్రుడగు విష్ణుమిత్రుడుకూడ యుద్ధపుని
వలెనే రాజానుగ్రహముచే నిపుడున్నత పదవినధికోపించి
మిథిలాపురిమునందలి రాజగారి యుద్ధవిద్యాలయమున ప్రభా
వతోభకుడగు భనుర్యేజాచార్యుడుగ నుండెనని పాఠకులిచు

తెలిసికొనవలయును. యజ్ఞదత్తి, యాజ్ఞకల్కుల ప్రసంగము నిరాటంకముగ నిట్లు జరిగెను.

యాజ్ఞ వల్క్యుడు:—“ బ్రహ్మగుప్తుడు నైశ్యేజై యుండియు సాధారణముగ క్షత్రియులకు మూర్తీమే పనికివచ్చునట్టివని తలంపబడు విద్యలయందభి రుచికలవాడై యొం న్నందుకు నేను బహు సంతోషము పొందుచున్నాను. నిజమైన వివేకమనగా మనసాఖ్యము, రక్షణము, మోక్షమునను వాని కావశ్యకమైనవంతయు మనము నేర్చుకొనుటయై యున్నది. కాని వృత్తిసంబంధమయిన వ్యాపారజ్ఞానమును సంపాదించుటమూర్తీముతో సరిపోదని నాయభిప్రాయము. కావుననే నా భావమరదియగు మైత్రేయుడు (సమీపమున నిలిచియున్న బలిష్ఠకాయుడగు నొక సుందరయువకునితోక జూచుచు) అగ్నిమిత్రుని తరగతికి సక్రమముగా పోవుచుండుటచే నేను సుతుష్టి నొందిరినని ముఖ్యముగా భావించును. (అగ్నిమిత్రుడు విష్ణుమిత్రుని తమ్ముడు. ఇతడు రాజగారి యుద్ధ విద్యాలయమున సాము-శిష్యులను, దేవబరికృమలను నేర్పు సుపాధ్యాయుడై యుండెను. మహిమ తమిలటకాము కోరినవారికి విలవిద్యలను జూడ నేర్పుచుండువాడు.) మైత్రేయుడు నేర్చుకొనుచున్న యా విద్యలతోడ నాతనికి తద్వైదికజ్ఞత యక్కటతేకపోవచ్చును. కాని యితని

వ్యాయామములరనిని బలారోగ్యముచుడగు పురుషుడుగా నెదుగుకట్లు తోడ్పడుచున్నది. మీరనునిది కనిపెట్టియే యుండును". (తిరిగి మైత్రేయనివంక నిష్కపటగర్వముతో చూచుచుండెను.)

యజ్ఞదత్తుడు:—“మైత్రేయనియొక్క శరీరవిషయక శ్రద్ధనుగూర్చియు, మా కుత్తియ కళలనభ్యసించుట యందలి యాతురతను గూర్చియు వినుటకు నేనమితానందము నొందు చున్నాను. తండ్రి యింటియందును, విష్ణుమిత్రుని కుటుంబములోని వారగు యుద్ధ విద్యార్థిబృందములోపలి మహాన్నతాశను కలుగజేయగల కొందఱు నుండరమూర్తులగు బాలకులతో కూడియుండగా విష్ణుమిత్రుని యింటియందును నేనుతలచుగ మైత్రేయని కలసికొనియుంటిని. కాని వేదాధ్యాపకునికొడుకు మరియొక వేదాధ్యాపకుని భావమరదితర యిష్టప్రకారముక యోధుడుగా ప్రవర్తనూనుడగుచుండెనని యెవడెఱుంగును! (మైత్రేయనివంక జూచుచు చిఱునగవుతో ఏడుచువు! మైత్రేయా”

మైత్రేయడు:—(క్లాగునతోగూడిన వియోక్తిని నగు మొగముతో వంగి నమస్కరించుటవ్యారాస్వీకరించి) ఆర్యా! నా తండ్రి వృత్తినేకాని మఱియే యితరవృత్తిని నేనవలంబించదలచలేదు. కాని నాకై కవకాలమున నేనువినిన యాకథపూజ్యులగు నాగురువర్యులను తమ శ్రేష్ఠతయు, ధను

రాధాకృష్ణుడు కాపాడిన కథ నామనస్సులో నీలము త్రి
యింటి యిగత్యుని యక్రమముగా భావించుట కళలు
వారివారి యాలోచ్యముకొఱకు, జేమముకొఱకు ప్రతిపా
రును నేర్చుకొనుటవసరమును భావమును తీవ్రముగా ముద్రిం
చెను. మీ యిరువురి భువనలమూలమునఁ గాకుండిన మా
గునువర్యుల స్థితి యేమయ్యెడిది ! మాతండి) సంగతియేమి
కావలసియుండెడిది.

యజ్ఞదత్తుడు:—“ నీయుద్దేశ్యములను గూర్చి వినుట
నాకాహ్లాదకరముగనున్నది బ్రహ్మగుప్తుని విషయమున
యుద్ధకళాభ్యాస మావశ్యకముగనున్నది. పెద్ద వాడయి
నపుడతడు తండియొక్క యపారమాల్యముగల వర్తకపు
సరకులవెంట పట్టణమునుండి పట్టణమునకు, దేశమునుండి
దేశమునకు ప్రయాణముసాగించుచు, బందిపోటు దొంగలచారి
నుండి వాణిజ్యవ్యాపారమును కాపాడునిమిత్తము విలుకాం
ద్రీను, ఖడ్గధారులను తోడుగొని వారిని సమవలసినవా
డుగా ప్రతీక్షింపబడుచున్నాడు. చారిత్తోడుగావచ్చు నీవిలు
కాండునీ ఖడ్గధారులునునగు పురుషులు ముఖ్యముగ వింధ్య
పర్వతప్రాంతముల నివసించువాడు. వారలను జయించుట
కొక్కొక్కపుడు మహావిప్రులుడగు యోధుడుకావలసియుండును.
వారంత సాహసికులును, ఘ్నుడలతో పోరాడువారును నయి
యున్నారు.

విద్యార్థులు ఇహిద్వార సమీక్షముననున్న తేగంట
మోరవలన సంభావన కాటంకము కలిగినది. పోద్దుటి
పూట చదువు చాలించు సమయమాననునైనదని తెలుపుట
కాగంట మ్రోగును. మిత్రులు తమ ప్రసంగమునాపి
కొంచెము పసచేయబోయిరి. యథోచితముగా బ్రహ్మగు
ప్తుడు విద్యార్థిగ చేర్చుకొనబడియెను. సేనాధిపతి యగు
యజ్ఞదత్తుడు శయ్య మున్నగు వసతులయొక్క యేర్పాటుల
ను తొందర తొందరగాచూచి, విద్యార్థి విధాయకములతో
నెంత తఱచుగ సందర్శపడిన నంత తఱచుగ తనయుంటికి
వచ్చుచుండవలసినదని బ్రహ్మగుప్తునకు తెలిసి పాఠశాలయం
దలి మిత్రులకడ కలవుగొని తిరుగ తన వాహనమును చేర
బోయెను.

షష్ఠ ప్రకరణము.

పంచమ ప్రకరణమునందుదహరించబడిన కార్యములు
జరిగిన పిమ్మట యేడెండ్లుగడచెను. అప్పటి కాలకులిప్పటికి
పురుషులుగను, నప్పటి కాలికలిప్పటికి స్త్రీలుగను వృద్ధివొంది
నారు. యాజనల్కుని వేదపాఠశాలయ, విష్ణుమిత్రుని
యజ్ఞకాశాలయ, ప్రభువులను, మిత్రులను, స్వామ్యాధి.

వతులను, పిసాయిలను, వృత్తులను గేర్చిన జాతిని బ్రహ్మచర్యము లొనికి పంపించినది. మైత్రేయుడపుడే వేదాభ్యాసవిశ్రాంతత తండ్రికి సాయముచేయుచు నతని పనిని పూర్తిగా చేకొనుట కుద్యుక్తుడగుచుండెను. బ్రహ్మగుప్తుడు వేదాధ్యయనమునకు, యుద్ధకళాభ్యాసమును సంపూర్ణముచేసి తన తిండివనిని స్వీకరింప జనకపురమును వీడి వారణాసింకరెను. తాని యే నగరమున తన జీవితమునందలి శ్రేష్ఠ తమకాలముగడచెనో, యే నగరమున దీర్ఘకాలము తాను విడిచియుండిరేని మిత్రు లుకలరో, యానగరమగు మథిలానగరమును సందర్శించుట కతడు ప్రత్యవశాకమును వినియోగించువాడు. ముఖ్యము గా సేనా నాయకుడైన యజ్ఞదత్తుని కుటుంబముతో బ్రహ్మ గుప్తునికి గల సంబంధములర్థింత సన్నిహితములు. తెల్ల ప్పడు నతడు వారికి ప్రియమయిన యతిథియే.

యజ్ఞదత్తుడీ సమయమున తన ప్రియకుమారియుగు గంగకు స్వయంవరమహోత్సవము (పెండ్లికూతురు పెండ్లి కొడుకును వర్ధించుట) చేయుటకు సిద్ధపడుచుండెను. ఇపు డామె కిరువదియేండ్లు వచ్చినవి. ఆమె యపూర్వసౌందర్య మునుగూర్చియు, నామె విశ్వాబుద్ధులనుగూర్చియు, నామె పరిశుద్ధ ప్రవర్తనము, మధుర స్వభావములనుగూర్చియు విదే హరాష్ట్రమునందంతటనేగాక యాదేశపు సరిపాద్ధుల కశ్ర

అవమాన యామోర్తి త్యాగించెను. మధిరానగరమునందలి
 విద్యావికారముల ననేకులనామె యెఱుగును. వీరిలో నెవరి
 తయినను నామెకోరినచో వివాహమాడగలిగి యుండెను.
 ఎంతకోరాజులును, రాజకుమారులును నామె పాణిగ్రహణ
 ముంగోరుచుండిరి. క్లిష్టపరిమాట చెప్పనక్కఱలేదు.
 ఆయమ రహస్యముగ తనమనస్సులో నెవనినయిన వరించి
 యుండకపోదు. కాని యాకన్యగాని యామె తండ్రిగారు
 గాని సాధారణమార్గమున నామె పరిణయమగుటకు నమ్మ
 రింజలేదు. ఉత్తమ క్షత్రియజాతియొక్క ప్రాచీన శాస్త్రీ
 యాచారవద్ధతి నామె పెండ్లిజరుగవలయును. మహావైభవ
 యుగా స్వయంవరమహోత్సవము నడువవలయును. ఈ
 స్వయంవరమునకోక నుండెయొడ్డవలయును. సగర్వముగా
 బలపరాక్రమ ప్రదర్శకమగు నద్భుతకార్యము నొనర్చిన
 విరుదు. మగజే మనోహరిణియగు నీకన్యకామణి కధిపుడు
 కాగలను, అనునదే గూపంబు. ఈ విషయములో తండ్రి
 కూతురు సంపూర్ణముగ నేకాభిప్రాయులై యుండిరి. తాత్ర
 న్యభావవిధేయులును, ధీరులును, సమకాంక్షులునునగు బాంధ
 త్రులెల్లరు నిందుకు చేయూతనిచ్చిరి. ఇట్లు నిశ్చయింపబడిన
 స్వయంవరమునకువలయు నన్నాహములు ప్రాచీన భారతదే
 కమున పేరెన్నికంగన్న క్రీలుల నేనాచారములలో నొకటి
 యగు మహానీన కధిపతియగునాచికుని క్రికి నున్నతస్థితికిం

ధగిసరితిగా బహువివృతముగ చేయబడినది. అనాత్మముగా
 కూడ రాజులతోనూ సకలసంస్థానాధీశ్వరులకు, కళానిధులకు
 విద్వాంసులకు, సమస్తులకు రాజవీతిగోవిదులకు నున్నత సైని
 కోద్యోగులకు శ్రీమంతులకు వర్తకులకు వీరలందరకు నాచార్యున
 పరిగ్రహింపబడినది. జనకరాజ్యమునందంతటను దేశానివద
 ముతో సాధారణ ప్రజలనముచేసి చాటింపబడినది. ఈ విధ
 ముగా కులమును, గొప్పతనమును విచారించక చందమును
 గల్గినవానికెవ్వనికయినను గంగాదేవిని నిచ్చివేయుదుమని
 యెల్లరకు నెరిగించిరి. కులగోత్రవిమర్శనము స్వారిచేయ
 నాదినములలో నుత్తమక్షత్రియులైన బహిరంగ స్వయంవర
 మున తమకూతుండ్రను తక్కువతరగతి పురుషులకు సైతము
 సమర్పించుట కియ్యకొనునంత యెక్కువగా స్వయంగారక
 స్థితిని మఱువగల్గెడివారో యాశ్చర్యముగనుండును. కాని
 నిజముగా పాశ్చీనకాలపు క్షత్రియులు మహాదాసులును,
 స్వతంత్రముగ యోజింపగలవారును సభివృద్ధిచొందువారును
 నైయుండిరి. అంతియేగాక మనముచదివెను స్వయంవర
 విధానములయొక్క యుద్దేశమునందు కొంతవరకు గూఢమైన
 తత్త్వజ్ఞాన సంబంధమున్నట్లును గోచరించును. ఈ స్వయం
 వరముకొర కొడ్డినవందెము చాలదు ప్రరక్షింపబడి, నిర్దిష్టమైన
 పరాక్రమ ప్రదర్శనము. దేశములోని మాయుధధా
 రులందఱు కేవలము మృదియైర్పాక్షికులగుట వలన నిష్ఫలములయ్యెను.

అట్లునే సాధ్యమగునట్టిది. అట్టిపురుషులు రక్తువజారికి చెందినవారయినను, అర్థతఃపారు క్షత్రియులే—గుణ, కర్మల ననుసరించి వారు క్షత్రియత్వము నొందినవారే. అట్టివారికి భార్యలై నందున క్షత్రియకన్యక లేవిధముచేతను హీనస్థితిని పొందదు. ఈరీతిగా హేతువాదము చేసి ప్రాచీనయోధులు స్వయంవరములు జరిపించియుండినట్లుతోచును. యజ్ఞదత్తుని విజ్ఞానివేదములతని వీరత్వమునకు యుద్ధకౌశలమునకు తీసి పోవునవికానందున నతడును బహుశా యిట్లే హేతువాదము చేసియుండును.

జనకపురినుండి గంగానదికిదిగువగా పడిమైళ్ళదూరములో నిర్మింపబడిన యజ్ఞదత్తునిగృహములో స్వయంవరము జరుగవలసియుండెను. పట్టణమునకు దూరముగనున్న యా గృహమునకు దావుననొక బహిరంగభూభాగమున నుత్సవమునకురానున్న మహాజనసమూహము కూర్చుండుటకొక రంగస్థలము నిర్మాణమయినది.

గుణిచూచికొట్టుటకు చిహ్నముగా మెల్లగా చుట్టి చుట్టి తిరుగుచుండు కొయ్యనమలి నేర్పరచిపాడుగైన స్తంభముమీదనమర్చి యా రాజ్యారము (స్తంభములమీదికి దింపి నచోట) నందొక చివరజేంచిరి. నాల్గునైపుల మార్గములు గలిగి తృతీయంగ రక్షింపబడుచున్న యా గొప్పకట్టకముపై

నుబ్బలవర్ణములతో చిత్రితమైన కులాకట్టు కట్టబడియెను. ఈ రంగస్థలముచుట్టును నతిథుల సౌకర్యార్థము వివిధ పరిమాణములతోడి నానారకముల గుఱారములు లెక్కకు దిక్కిలిగాపాతబడి యా ప్రదేశమంతయు శివరసగరమువలెను, దండెత్తివచ్చిన మహాసైన్యము బసచేసిన స్థానమువలెను కన్నట్టునట్లు చేసినది. స్థిరీకరింపబడినట్టి దినమున నుదయమునొందియు నుత్సవము ప్రారంభము కావలసియుండెను. కాని దూర దేశములనుండి యతిథులు స్థిరీకరింపబడిన దినమున కంటె చాలదినములు ముందుగనేరానాగిరి. వచ్చినవారొక్కొక్కరును తమకీయబడిన గుఱారములలో వసించుచుండిరి. జనకపురియతిథు లుత్సవదినమున కీవలిదినమున మధ్యాహ్న తృరము వచ్చిచేరిరి. యువకులు ముఖ్యముగా జాగరూకులై మర్యాదకు లోపముకలుగకుండ వీలైనంత పెంగలకడ నాస్థలమునకు పోవుటకాతురులై యుండిరి. అచటికి త్వరగ వెళ్లుటకు ప్రేరేపక హేతువు మరియొకటికూడ నుండెను. ఆచోట మఝలును, నానాజాతుల శృంగమఝలును కొల్లులుగ నుండి మేలైనవేటలాడ వీలుండెను. మనకిప్పుడు వాడుకలో నున్న శ్రేష్ఠమగు జాలమవస్తువును యువకుల బాణముల కొరకు సిద్ధపరచినట్టివారును గతకాలమున ననేకములయిన పావనక్రతు, యజ్ఞములను పాడుచేసి యెందరనో యాత్మ్య అనుచుంటి యెత్తుకొనిపోయినట్టివారైనను నాదికు నివాస

విశ్లేషణ

అంతా ప్రభుత్వ నిర్ణయములన్ని చిన్న చిన్న పద్ధతులతో భగ్గత దగ్గరగా చేయించి యిచటి చిట్టకొండలలో నక్కడక్కడ నుంచెను. ఇప్పుడు సైతము దేశమునందనే భాగములంతా ర్యనివాసగ్రామములయ నాగరికప్రజల హోవిడికి పాల్పడి యున్నది. కాని మహావగరముగ, మిథిలయొక్క సామీ ప్యతయు ప్రబలుదగూరాదను జనకుని కీర్తియు నీకొండజరులను దెడరించివారార్య రక్తముయొక్కరుచిని, యార్యధనము యొక్క సుఖానుభవమును మఱచిపోవునట్లు చేసివైచెను. స్పృహముగ తెలియుచున్నవారి సాధుత్వమునకు బదులుగ జన కుడు తపరాజ్యములో నెచటకనుబడినను నట్టివారికి కొండల లోనివారి యాశ్రయములలో నిశ్చింతగనుండుటకును, వారి తోడిమ స్వభావానుసారముగ వేట, చేవలంబట్టుట యను పనులను నెమ్మదితో చేసికొనుటకును నవకాశమిచ్చియుండెను. కాబట్టి యజ్ఞదత్తుని భవనమునకు కొత్తగవచ్చినట్టి వేట తమకముగల యువకులు, స్వయంవరదినమున కీవలిదినము సాయంసమయమున తాము వధింపనెంచిన మృగములలో నా మాటవికులముకూడ చేర్చుటకు శలవడలేదు.

కాని యదృష్టము మదియొకటియే విధించినదని మనము క్రమముగ ననుకొందుము. అప్పుడేవచ్చినట్టి మిథి-
లాదగ్గరవాసులు గుంపులుగూపులుగా యజ్ఞర్యాయము చేయు

బడిన ప్రతియేర్పాటును వింతగచూచుచు శివీకరగరము
యొక్క చుట్టుప్రక్కల ప్రదేశమునందలి కృష్టిసౌందర్యమునకు
కానందించుచు స్వయంవరభూమి యందట నిలు తిరుగు
చుండిరి. గంగానుందరి కరగ్రహణమును కోరుచారితో
సహా కొందరు యవకులగు విభుకాంధు చిన్నదగు నొక
కొండచెంత పట్టలను వేటాడుచుండిరి. శేవు ప్రాద్దుట తమ
చేతిని ప్రయోగింపవలసిన దుస్తరకార్యముకొరకు వాడు
తమంతటతాము విన్నప్తముగా సంసిద్ధులగుచుండిరి. గంగ
కరమున కాసింపనివాడై నను మైత్రేయడీ గుమితోనుండెను.
అతను తనభనుస్సును తెచ్చెను. ఒకటి, రెండు పట్టలఁ
గొట్టెను. కానియతనిమనస్సు వేటయందు లేదనుటలెల్లము.
అతడు క్రమక్రమముగా తనచెలికాండ్రను వీడి యేయొద్దేశ
ములేకుండ దూరమునకు నడచిపోయెను. అతడు స్వయంవ
రమునుగూర్చి తలపోయుచుండెను. అయ్యది మరుదివము
జరుగజోవునదిగాక దానిజాడననుసరించి యేనాశో యొక
నాడు జరుగనై యొన్న స్వయంవరము. అది విష్ణుమిత్రుని
కూతురును, విద్యావిశారదయు, సౌందర్యనిలసితయు నగు
సరస్వతియొక్క సంభావ్యమైన స్వయంవరము. ఆస్వయం
వరోత్సవమిప్పుడు కేవలము సంభావ్యముమాత్రమే. యైనట్లు
టికిని దానినిగూర్చిన తలంపాయునకుని గుండె వేగముగ

కొట్టుకొనునట్లుచేసెను. ఎట్లనిడగు నరిగియుండునట్లు రక్తమును తరిమిచేసెను. నరస్పటికస్యకరగ్రహణమును తానొకంబులేనని యెఠడెఱుంగును. అతడు నేర్పుకొడగు విలుకాడెఱుండుకు సందియములేదు. కాని బహువాగ్ధ్రగోళిమనాందినట్టి ధనుర్వేదాచార్యుని శిష్యులతో తానేవిధమునగాని సమానుడనని యెఠడనుకొనలేదు. అంతేగాక స్వయంవరము కులమును, పదవిని లెక్కచేయక సర్వులకు ప్రవేశాధికారమిచ్చునదైయుండినను వేదాధ్యాపకుని కొడుకు యితియకస్యకగోళకు విలువిద్యయే వృత్తిగాగల ధనుర్ధకులతో పోటిచేయుటయును నభిప్రాయము జనసమ్మతమైనదిగ నుండలేదు. అతని తండ్రియగు మిత్రుడు యితియ కస్యకను ముఖ్యముగా నతని ప్రియమిత్రుడగు విష్ణుమిత్రుని కొమరితను సాధారణమార్గమున నతనికొడుకునకు పెండ్లిచేసినచో నామెను కోడలుగ స్వీకరించుట కళ్యంతరములేనివాడే యైనప్పటికి నట్టి పోటిపరీక్షకు పోవనమ్మించునని యెఠడంత మూర్ఖము నెదుకుచూడజాలడు. ఈతలంపులు మైత్రేయాని విచారగ్రస్తునితేసివైచినవి. ఇన్నిసంకల్పరములనుండి హృదయమును నున్నరపీకముపైనుంచి పూజించుచుండిన యాతేవతను మెల్లగా క్రింతి దింపుటవసరమని వివేకము జలవంతపట్టసాగెను. ఈమాదిరిగ చింతాకాంతయై యున్న రకమునైవరినిచూడెను. అతనిచే పూజంబును

పస్తుచేదో యిదియే. తీవ్రములగు నాతినివాంఛలయొక్క
 యింద్రజాలమువలన యిట్టివిద్య చేయబడినవాఁడన్నట్టి
 అందెను. తనయ్యాడుకాలికలు కొందఱితో కలసి సరస్వతి
 యొకటి సుందర నృప్తిసందర్శనముచేసి యానందించుచు
 నటునిటు నడచుచుండెను. ఆమె మైత్రేయుని చూచినచో
 లేచో కాని యుడవిపూవులతో నిండియుండిన నాదయొకటి
 తల్ కుఱమే యామెశ్రద్ధ నాకర్షింపగా సఖులనెల్లఱును విడిచి
 యావైపునకేగినది. పువ్వులనేరుకొనుటయందలి సంతోష
 మామెను క్రమక్రమముగా దూరదూరమునకు గొంపోయి
 తుదకొక యున్నతభూమి యామెచలిమి కత్తలకామె కనుబడి
 కుండ ములుగువడుటకు తొద్దుడునట్లుచేసెను. ఇంకొక
 ప్రక్కను మైత్రేయుడు పట్టల వేటకాండ్రును వదలి మఱు
 పుగాచా దవ్వునకు నడచిపోవుచు నామెతో కుశలప్రశ్నచేయు
 టకుగాని, మాటలాడుటకుగాని మనస్సులో నుద్దేశములేనప్పి
 టికిని వ్యాధయాధిదేవతయగు సరస్వతి సమీపమున కిద్దఱు
 బడుచుండెను. ఇంతలో నాకస్మికముగ నాకస్మికామెతో
 కెవ్వనఁగక వేసెను. ఆకేక శయోత్పాతమావకమైయెత్త
 డెను. మైత్రేయుడు తలనెత్తి (ఇంతసేపును నామెను సమీ
 రముగ చూచుటకు కడులజ్జతోడై యుండెను) యామె చలి
 ప్పుడును, భీకరాకారుడును వగు నాక కొండకానిచే గట్టిగ

బట్టకొనబడి కొంతదూరములో గోచరించుచున్న గట్టవరుస
పై వ్రువన మోసికొనిపోబడుచుండుటను చూచెను. వెంటనే
యంతజాతక్కుమని వెన్నాడి క్రోధముతో కేకలువేయుచు వరు
మట్టకు గుఱిచూచికొట్టుటకు యత్నించుచుండెను. కాని
కృతకాత్యుడుకాలేదు. అటవికుని వడగొట్టుటకును, నాతని
గఱినము సరికట్టటకును ప్రయోగింపబడు బాణము వాని
యొరయొయున్న కన్యను గాయపఱచవచ్చును, లేదా చంపి
వేయవచ్చును. కావున వానిని వెంబడించు మైత్రేయున
కొక్కట మార్గముకలదు. కొడవాని నడకవేగమును
మించిన నడకవేగముతోపోయి వానింబట్టవలయును. ఇందు
కతడు యావచ్చుక్తిని వినియోగించి ప్రయత్నములంజేయు
చుండెను. ఇటులుండ నాయనాగరికుడు తనవట్టు విడిపించు
కొనుటకై ప్రమాసపడుచు, పెనఁగులాడుచున్న అబలయగు
నాయువతీలలామను కదలలేని మొదలలేని దానించేయు నిమి
త్తము తటాలున భుజములమీద నెత్తుకొని మడతపెట్టివట్ట
తనమొడచుట్టు బడపై చి యామె చేతులను, పాదములను తన
రెండు హస్తములతో బిగించిపట్టుకొనెను. మైత్రేయుడిది
చూచి ధీర్యమువహించి కతుకరీరమున కఢోఠాగమున
గుఱిచూచి సంధించిన, కరముంబ్రయోగించెను. అనారచ
మోమానబాకృతిని చిట్టచివర నుండిన భండ్లగల్లుగల కాటి
పట్టుచువలె నేలఁగులజేసినది. వాని పొగ పైన యొరవిగి నడ

తాగి తీర్చువదల్యుకొని బైటబడి ప్రాణహతైత్యవత్తును ననునా
వాడెను. తనంతటతానుపోయి చావబడిన తానువులపై బడి
యాకోమరి కేటకానిచే కొట్టబడిన పావురమువలె గజగజ
వడకపాగెను. కాని తానలనిచే నంతగా వాఙింపబడుచుం
డెనో అంతయొక్కవగా తానెవని వక్షమును వాంఛించు
చుండినదో అట్టి ప్రేమికుని మృదుల, మనోహర సంస్కర్ష
మామెకు పశమనకారియై వర్తించినందున శీఘ్రముగ స్వస్థత
జెంది పూర్వస్థితికివచ్చెను. పిట్టల వేటాడుచుండిన మైత్రే
యుని చెలికాండు సరస్వతి కేలచేతను, మైత్రేయుని
యజ్ఞపులచేతను నాకర్షింపబడి యిప్పటికి వారింతేరినారు.
వీరి తరువాత సరస్వతి సఖిమణులుపోయి భయపెట్టుటచేత
కదలికనొంది శివరమునుండి బైలుదేరిన విస్తారసంఖ్యాకులగు
నితర జనులు వచ్చిచేరిరి. ఈ గుంపులు నిలిచిన చోటికి
కొంచెము దూరమున రక్తప్రవాహములోబడి పొద్దుచు
నాటవికుడు వడియుండెను. ఒక్కచూపుతోడ నవస్థయైట్టికో
యెల్లరును గ్రహించిరి. రక్తమునితో తాను తారసిల్లిన
సమాచారమంతయు మైత్రేయుడు తెలుపకముందే సంగతి
వారికి విదితమైనది. ఆరాక్షసుని చూచినతోడనే సాయధు
లగు యువకులు కొందఱు వానికడకు వరువిడిరి. వారిలో
ముందు పోయినవాడు తనభద్రముతో నొక్కత్రేటువేసి వానిం
జంపెను. ఇనాదంత్రీము శంకులడిన అనుమతాముక్కను

మాత్రమేకాదు. ఆయదృష్ట హీనజాతికి చెందిన జనులొక
 గట్టు చివర బారుతీరి యెదుటగన్నట్టిరి. వాగు తమ చేష్టల
 జ్వారా తమ యభిప్రాయము స్నేహభావమునకు చాల దూర
 ముగనున్నట్లు తెలియబడిచి యీశావున గుమిగూడియుండిన
 గోపొద్దీపితులగు క్షత్రియులనుండి శరపరంపరల నాహ్వానించి
 శేవలము బాణమేఘాచ్ఛన్నులై పోయిరి అమ్మలమోఘు
 ముగ పనిచేయుటచే కాలవల్ల కాయులయొక్క పీర్షణం క్రిలో
 మొదటిసారి కురిసిన బాణవర్ష పాతానంతర మిద్దరు, ముగ్గురు
 మాత్రమే గోచరించిరి. ఇయ్యది సైలమాజగడగొండి
 యువకులయొక్క మహాగ్రోధానలభ్యాలను శమింప
 జేయవలె. దూరముగనున్న పర్వతపంక్తిపై తెల్లనిమాసిక
 లమాదిరిగా గన్నట్టుచున్న చిన్న చిన్న పల్లెలు హానికిని,
 దురాలోచనకును నాశ్రయములని శంకించి యాకుగ్రామము
 లను ముట్టడింప నిశ్చయించి వేగముతో ముందుకుపోసాగిరి.
 కాని కొన్నియడుగులు వేయునంతలో ఆగు ఆగు అనుకేకలు
 విసఁబడి వారిగమనమును నిరోధించెను. జలీయమైన సైనిక
 దళముతో స్వయముగా సేనాధిపతియే యేతెంచినాడు.
 ఆయన క్షత్రియ యువకులను సంబోధించి యిట్లు వచించెను.
 “ఓనాచిన్నమిత్రులారా! నాతోటకు విప్రయత్నము మాను
 డని నేను విమ్ము వేడుచున్నాను. మనము క్షత్రియులము.
 అవశ్యకమైనపుడు రక్తపాతముచేయుటకు వెనుకాడరాదు,

కాని యిదిగో దూరమున గోచరించుచున్న గ్రామములు మన కెట్టి కీడునుచేయులేదు. ఒక కార్యాగ్రుణ్ణి దార్జన్యమున కరిని వ్రాగియు తీయబడి ప్రతిచేయబడినది. అది కేవలమా తని స్వకీయమైన బుద్ధిహీనతకు ఫలితము కానోవును. అతని యందు సానుభూతి నగపఱచినవారు కొందఱు కూడ నొక విధముగా యుక్తమరిగమునకే పాల్పడిరి. కాన పవిత్రీమగు నుత్సవము ముందటి సాయంత్రమున మనమిక నక్కవ రక్త పాతము చేయవద్దు. నేనిచట బలవత్తరమైన కావలిగా నీ పిపాయిలనుంచెదను. వారీరాత్రియంతయును, రేపుపగలంత యును నిండేయుండి చెఱువుచేయు దుష్టులెవరును స్వయంవర ప్రదేశమును సమీపింపకుండగాపాడెదరు. ఈమఱుదు బాగ్రీ తచాలునని నానమ్మిక. బరిగినదానికై మనము విచారపడ నక్కరలేదు. ఒకస్వయంవరమింకొక స్వయంవరమునకు ముందు జరుగుట యెక్కువ శుభకరము" ఈమాలలననుచు నేనానాయకుడు మైత్రేయనివంకను, నతనిచుట్టునన్న యువ కులవంకను మందహాసముతో చూచెను. వారుకూడ నేనా నాయకునివంకవచ్చి పిమ్మట నొకరిమొగ మొకరు చూచు కొని నవ్వుకొనిరి. నేనాధిపతి పెద్దవాడైనను నతని పౌదయ మింకను యశావనముకలదై తమ పౌదయములతో సంబంధము కలిగియున్నదని వారు గ్రహించిరి. ఒక్కొకరి పౌదయములోపల నేదియునుకొనబడుచుండెనో సరిగ దానినే నేనా

భివరివచించెను. సర్వస్వతీర్థేన తనస్వయంవరమును ముందుగ జేసుకొనెను.

పై న వివరింపబడిన విధమున ప్రత్యక్షముగ స్వయం వరము జరిగిన పిమ్మట వేరొకస్వయంవరమెద్దియు నెవ్వరిచేత ను నామె కొఱకు జేశింపబడలేదు. కాని నేనిపుడు గంగా స్వయంవర వర్ణనమునకుఁగడంగవలయును.

స్వయంవరమహోత్సవమునకు నిర్ణీతదినమగు మఱు దినము మానసోల్లాసకరములగు శ్రావ్యసంగీతవాద్య విశేష ములతోడను, బాకా, భేరీ తూర్వనినాదములతోడను తెల్ల ఖాళీనది, ఉత్సాహకరము నాహ్లాదకరమునగు వేడుకంజాడ కుతూహలాయత్తచిత్తులై యున్న క్షత్రియుల హృదయములు సంతోషముతో నుప్పొంగినవి. గతరాత్రి శివరములో నెమ్మదిగాని, నిదురగాని లేదవచ్చును. ఎగరమునుండి క్రిందటి దినము రానివారగు ప్రజలు తెల్లవాఱకముందు చాల సేపటినుండియు తండ్రోపతండములుగ రాముదలిడిరి. ప్రభాతమై యొకగంటయైనఁగాక పూర్వమే బ్రహ్మాండమైన విశాల స్వయంవరరంగము జనులతో క్రిక్కిరిసిపోయినది. ఆదృశ్యము శోభాఘమానమై, మహాదానందసమేతమై యది వఱకు జరిగిన వేడుకలనన్నిటిని మించియుండెను. తాత్కాల ముచే చుట్టుకొనబడిన విశాలప్రదేశమునందొక కొనయందు

కొత్తగా స్థాపితమైన సింహాసనముపై విదేశా రాజ్యాధిపతి
 యగు జనకమహారాజునీనుడైయుండ మంత్రిజు, నాలోచ
 నాసభవారు నాయనను పరివేష్టించి యుపవిష్టలై యుండిరి.
 రాజగారికిమరుగా బహిరంగభూమియొక్క రెండవకొన
 యందు పోటీచేయువారు నిల్చుండుట కొఱకై నెరిగి న్న యమ
 ర్పబడెను. అరిన్నకు దావుగలక్ష్యము—చాల పొడుగైన
 స్తంభముయొక్క టెట్టతుడను సాధారణయంత్రములద్వారా
 నెమ్మదిగా చుట్టి తిరుగుచుండు కొయ్య నెమలియమర్పబడెను.
 ఈకృత్రిమమయూర నేత్రములయందొక నేత్రము లక్ష్య
 స్థానముగ నిరూపితమైనది. ఉపవేళనార్థము నిర్మితమైనట్టి
 యాసన విశేషమునందలి పైభాగములో న్నగ్నాంశము సేనా
 ధిపతి యాహ్వానముపై పోటీచేయు స్ఫూర్తిపులుగను, నూర
 కచూడు పేక్షకులుగను వచ్చియుండిన బహుళ సంఖ్యాకు
 లగు విదేశప్రభువులచేతను, రాజకుమారులచేతను నాక్రాంత
 మయ్యెను. తక్కిన యర్థభాగము నారీమణులచే నాక్రమింప
 బడినది. ఆశ్రీరత్నముల నడుమచుక్కలలోని చంద్రునిభంగి
 నంతమంది హృదయములతోని వాంఛకలక్ష్యమై విలసిల్లెడు
 కన్యకామణి ప్రకాశించుచుండెను. వనితామణులును, పృథు
 వులును ధరించియున్న రంగురంగుల దివ్యాంబరములయొక్క
 యు ప్రభువులయొద్ద తళతళలాడెడు నాయుధములయొక్కయు
 కాంతిభావభ్రష్టముదయించుచున్న సూర్యుని తేజముతో ప్రతి

స్వర్ణచేయచున్నట్లు కన్పట్టెను. ఆయాసనమునందలి మిగత భాగములు జనకరాజ్యమున కావలనున్న చేరువరాష్ట్రముల నుండియు, దూరరాష్ట్రములనుండియు, జనకుని పరిపాలనలోని నున్న సకలవిశేషములనుండియు నాగతులై సంఘములోని సర్వవర్గములకు, సర్వశ్రేణులకుచెందియున్న మహాజన సమూహముతో నిండిపోయినవి. బాకాతుష్టారాలు చిక్కులుపిక్కుటిల్లునట్లు కమాటుగామోగి యుల్పవప్రారంభసమయ ప్రకటనముంగావించెను. పై న్యసంబంధిక సంగీతముముగిసి, దాని కంటెను కొమలమును, పావనమును నగు హోతలు, అధ్వర్యులు, ఉద్ధాత్తులుననబడు మ్రోహితిబృందముయొక్క గాన మారంభమాయెను. వీరలు ఋగ్వేదమంత్రములను, యజుర్వేదమంత్రములను, సామవేదమంత్రములను వరుసగ పాడుచుండిరి. పిమ్మట రాజాజ్ఞ చే దూతిలేచి నిలచి కన్యకయొక్క లిండిప్రక్షమున స్వయంవతోవయోగమును, దానితత్త్వమును తెలియజేయుచు గిరిగిరితిరిగెడు కొయ్యనెమలి కండ్లలో నొక దానింగొట్టుటలో జయముగాంచిన పురుషుడు బ్రాహ్మణుడుగాని, శూద్రుడుగాని, వైశ్యుడుగాని శూద్రుడుగాని యెవ్వడైనను నతనిని గంగాదేవి భర్తగావరించునని చాటి చెప్పెను. ప్రకటనానంతరము సభ స్తబ్ధమైచూపట్టె. కందెము మిక్కిలి యసాధ్యమైనదిగదోచె. మహావ్రవీణులగు విలు కాండ్రుకూడ వెనుక ముందులరముచున్నట్లు కన్పట్టిరి. పై

భాగమున కానానీనుడై యుండిన కాపునుండిలేచి గొప్పతనమును తెలుపునట్టి మందగమనముతో క్రిందిదిగవచ్చు నొకానొక ప్రభువుయొక్క యస్త్రశస్త్రగణగర్భనులవలన నిక్కబద్ధదూరీకృతిమై యందఱిచూపులు నారాజమీదనే నిలువబడి సమగ్రిజనసమూహములో, విమర్శనము, నిరీక్షణము ప్రవర్తిల్లెను. ఆపోటిచేయవచ్చిన పురుషునిపేరు, కులము నెలుపబడలేదు. మకుటయు క్రిమగు మస్తకము మార్చిమఠదొకరాష్ట్రాధిపుడను సంగతి నెఱగించుచుండెను. స్వయంవరప్రతిష్ఠ యందు స్పృహలను పండ్లకొమఱిలకుగాని, సభికులకుగాని మెఱుకపఱచుటాచారి మ్మియుండి లేడు. పంచముగొడ్డకుండి జరుపు స్వయంవరములలో మాత్రమిట్లు పరిచయ పఱచుట వాడుకలోనుండెను. కాబట్టి దూరస్వయముగ వదలిపెట్టిన పనిని నేనునుచేయును. స్పృహలలోవిజేతి గోచరించువఱకు తక్కుంగలవారి నెల్లఱిని నపరిచితులుగ నేయుండినిండు. వేడుకపోట్లాటవంటియూపోటికి దారితీసిన రాజగారిపజయము నొందినారని చెప్పనక్కఱలేదు. అతని తఱువారి పందొమ్మిదిమంది యస్త్రేయవజయముకొందిరి. ఇందుకొండఱురాజులు, రాకొమకులలోగూడ సైనికోద్యోగులు, సేనలోనిసేనాపాలులు, ధనుర్విద్యాగురువులగు బ్రాహ్మణులు, క్షత్రియులు, కొలదిమంది కూడగోజారి ప్రభువులు, కూగ్రయోధులునుండిరి. మొదటి యిరువదిమంది స్పృహలు వజయముకొందినమీదట

మఱల కొంతనేవు సభ స్థబ్ధమైయును. వింతివీరులై నాడు,
 తరువాత జనకపురి ధనుర్వేదాచార్యుడగు విష్ణుమిత్రుడు తన
 శిష్యులకు తిన్నని మార్గముచూపునిమిత్తముతేచెను. అతని
 శిష్యులొక పదిమంది యతనిపాదములకడఁగూర్చుండి తామా-
 కతోరకార్యమును సాధింపబోయినపుడు తమప్రక్కననిలిచి
 యత్సహోపదేశముల ననుగ్రహింపుచుండవలెనని బలవంత
 పెట్టుటచేత విష్ణుమిత్రుడందులకియ్యకొనియె. కర్తవ్యనిష్ఠ,
 యభిరుచి రెండును నాతనినట్లంగీకరింప ప్రేరిపించినవి. తన
 శిష్యుడొక వేళ కృతకార్యజ్ఞుడైనా వానికీర్తియందొక భాగ
 ము తనదేయగుంగదా ! కావున నొక్కొక్కరుగా యువ
 కులులేది గురునిమోలనిలచి తమయమ్ములను విసరుటకు
 పూర్వమాయాచార్యుని యువదేశముల నాలించుచుండిరి.
 అతని యువదేశస్వరూపమిట్లుండెను. "పక్షిపై మీరూపు
 నిల్పుడు. తక్కిన దృశ్యము మీకగోచరమగునట్లు చూచుడు.
 గుండ్రముగా తిరుగుటలో పక్షి నేత్రములు మీవైపునకు
 వచ్చుటకెంత సమయమువచ్చునో బాణముపోయి దానిందాకు
 టకెంతసమయమువచ్చునో నరిచూచుకొనుడు. కొట్టదలచిన
 కన్ను మీయెదుటికిరాగనే నారాచముపోయినాటువట్లుగా
 మనస్సులో కాలవ్యవధిని సమవహించుకొని యాకన్ను మీకు
 గోచరముకాక పూర్వమే మీయమ్ములంజిమ్ముడు. ఎపుడు
 కొట్టవలయునో నేనెఱిగింపరాదు. అట్లునేయుట యన్యాయము

మగును. తగినక్షణమును మీయంతట మీరేగ్రహించ
వలయు.”

ఇట్టి సంగ్రహోపదేశము చేయబడినప్పటికిని నీజ్ఞానో
తోష్ణిదిమంది వరాజయముకొందిరి. వీరియందొక్కరుడు
బ్రాహ్మణుడు. ఏమగురు రాచవారు. ఒకరుడువైశ్యుడు
ఇందు కొందఱు లక్ష్యమునకు చాలగర్గరగాపోయిరి. వారి
శరములు లక్ష్యస్థానమునంబును స్త్రైనతగులుచు నవతలి
కెగసిపోయినవి. అటుపిమ్మట నాజ్ఞానో చివరివాడు, ఘటి
ల్లిన ప్రకారము జయముగాంచినవాడు నగు స్ఫులితచేను,
అతడు మనమిత్రమైన బ్రాహ్మణుత్తరే, కాని మఱియొకడు
కాదు స్వయంవరప్రకటనమూరినిని కాశికాపురినుండి జన
కపురికింగొనివచ్చినదని చెప్పకుండనే పాతకుఁబాహించుకొని
యుండవచ్చును. విచేహరాజధానిలో 'నరదుసువరిచితుడు
అతని విలువిద్యారై పుణ్యమెల్లవారికి విదితమే. విద్యార్థిదశ
యందనేకమైన వేడుకకయ్యములలో నతడు తన ప్రత్యేకత
నగపటచియెన్నని బహుమానములం దీకొనియుండెను. తండ్రి
గారి పనిని స్వీకరించినప్పటినుండియు నతని మహానైశ్వర్య
మునుగూర్చియు, చాతృత్వమునుగూర్చియుకూడ సభిక సం
ఖ్యాకులెఱిగియున్నారు. జనకపురమున నతని నెఱిగియున్న
వారెల్లరు నతనియందత్యంత గౌరవభావము కలిగియుండిరి.

అకారణముచేత వరకు ధనుస్సుకేకొని లక్ష్యము ముందట నిలువగనే యెల్లటిచూపులు నాతనిమీదనే నిలిచినవి. భావనలు చాలదూరము పరువలిడినవి. బ్రహ్మగుప్తుడు తప్పక జయించునని యనేకమంది తలంచిరి. అతనిగుడుపు “వత్సా! లక్ష్యము మీదనే మనస్సుకేంద్రీకృతముకాక పూర్వము శ్రమమును విడువకుము.” అనిచెప్పెను. అందఱును నిశ్శబ్దముగనుండ కొన్ని నిమేషములు గడచిన పిదప గురువాచిన్న వాని నిట్లుప్రశ్నించెను. “ఇప్పుడు నీవేమిచూచుచున్నావో నాకు చెప్పుము ?”

“నేను కేవలము పక్షి నేచూచుచున్నాను. ఈప్రేక్షకులు నాకనుల కదృశ్యులై యున్నారు.” అని బ్రహ్మగుప్తుడు బదులుపలికెను. అప్పుడు గుగువు.

“మంచిది. ఇంకను బాణమువేయవద్దు. రవంత సేపాగుము.” అనివదించెను. మఱల కొంతసేపు నిశ్శబ్దముగ గడచిన వెనుక గురువు “ఇప్పుడేమి చూచుచున్నావు ?” అని ప్రశ్నించెను. “నావైపునకు, నవతలివైపునకు తిరుగుచున్న పక్షి నేత్రములను మూర్ఛిమే నేడుచూచుచున్నాను.” అని బ్రహ్మగుప్తుడు తరమిచ్చెను.

“సరే. కొలతలుగ్రహించి యుక్తక్షణమునందస్త్రమును బయోగింపుము.” అని గురుడు తిరిగివదించెను, మఱి

కొన్ని నిమిషములు గడచినవి. బ్రహ్మగుప్తకు తన శిరీంజీ
మును ప్రయోగముచేసెను. అతాగము నమలియొక్క
యెడమకంటిలోదూరి కుడికంటిగుండపోయెను. కన్నులలో
గ్రుచ్చుకొనియున్న బాణముతో సహా గిరిగిరండితగుచున్న
వక్షినందలుచూచిరి. మహాజనసమూహమునుండి వచ్చు
స్లాఘనధ్వనలు మిన్ను ముట్ట, బాకా, తుతాచాలయొక్కయు,
నితరవాద్య విశేషములయొక్కయు నాదముభూషణోన్మితముల
నింపివేసెను. ఈసందడిలోనే లావణ్యవతియగు గంగాకన్యక
యాయున్న తాననముడిగ్గి చెలికత్తెలతోడఁగూడివచ్చి పర
సుందరికుసుమవిసరము కూర్చబడిన యనర్హపుష్పహామముతో
తేతయొక్క కంఠమునలంకరించి, తానువరించినట్టి భర్త
గా నతినిని మన్నించెను. జనసమూహముయొక్క యత్సాహ
మునకు పారములేకుండెను. ఉల్లాసధ్వనులు, నభినందనములు
ముగిసి రంగస్థలము విడవమగునప్పటికి మధ్యాహ్నము చాలి
పోయెను. స్వయంవరమహోత్సవమైన వింటనే గంగాకన్య
వివాహమహోత్సవము జరిగినది. ఈయత్సవములు సమా
ప్తమైన పిమ్మట సేవాధిపతి తన భవనమును, శివీరిమును సర
స్వతీకన్యక వివాహము నిమిత్తము తనసఖుడైన భనుర్వేదా
చార్యునకిచ్చెను.

ఈరెండు వైవాహిక కార్యములందును సంభవించినట్టి
యామోదప్రయోదములను గుఱించి వర్ణింపవలసిన యాత

శ్రీకృష్ణాని, మాతముగా జీవితములో ప్రవేశించి కట్టి
 తరుణవయస్కులకు నాపురుషులచర్యవారణాశలసిన యావశ్య
 కతగాని, నాకు లేదు. పాతకులకు బాగుగ తెలియుటకొరకు
 గాను మైత్రేయుడు క్షత్రియస్త్రిని పెండ్లియాడినందున నతని
 బ్రాహ్మణత్వమువలెంటును వాటిల్లలేదనియు, బ్రహ్మ
 గుప్తుడు యజ్ఞదత్తుని పుత్రికను పెండ్లియాడినందున నతని
 వైశ్యత్వము పెఱుగక, తఱుగక నాతిడవృత్తివలెనే గౌరవ
 నీయుడగు నైశ్యుడుగ, వర్తకుడుగా నుండుననియు మాత్రము
 చెప్పనగును.

ఈవివాహములవలన నుత్పత్తినొందిన సంతానము
 బ్రాహ్మణులును, వైశ్యులునునైరి కాని మరియొకరెవ్వరో
 మాత్రముకాలేదు. ఆకాలపు జాతిభేదములీకాలపు జాతి
 భేదములవంటివి కావు.

నేనీకథ కవరిపేరు పెట్టినో ఆమైత్రేయనిగూర్చి
 కొన్నిచూటలుచెప్పి దీనిని ముగించెదను. పైన నుదాహృత
 ఘటన వేడుకలయందు మైత్రేయ కాత్యాయనీ యాజ్ఞ
 వల్క్యులతో కలిసి పృథ్వీపూర్వకముగా పట్టాని సంత
 నించెనని వేటచెప్పబనిలేదు.

ఇదివఱకే తెలివిన వడుపున చాలపెద్దవయస్సులో
 యాజ్ఞ వల్క్యుడు వనవాసుడుగ కేగుదనుక నామిషవర్ణునితో

నాణిమత త్వవిషయికచక్ర నల్పుచునేయుండెను. పెరిగి పెద్దవాడై గృహస్థజీవనముతో ప్రవేశించిన శ్రేష్ఠమనూరువకు కుటుంబభారము నప్పగించి యాజ్ఞవల్క్యుడదవికేగను మైత్రేయి నుపల్లియగు కాశ్యాణునిదేవివలనను, మాటు విద్దలవలనను ప్రేమింపబడుచు తనపతినుండి తానుపొంది యున్న జ్ఞానమును వారి వారి గ్రహణ, భారణాశక్తుల ననుసరించి బోధించుచు హాయిగాకాలయాపనమొనర్చుచుండెను. అమెకు సంతానమే కలుగలేదు. ఏకాంతవాసముచేయబోవు నపుడామె యేర్పయైన యాజ్ఞవల్క్యుడు తనమాస్తిని వంచి యగమేయిబోగా నామెస్వీకరింపలేదని మనమీవటకే తెలిసికొనియున్నాము. కావున నామె యాధ్యాత్మికవిచారణములకు, ధ్యానములకు ప్రతిబంధకములగు నితరచింతలలేనిదై పితరల్లియగు గార్గీదేవినిబోలి, వివాహితయగు వారీమణి అజన్మ బ్రహ్మచారిణియగు రమణినంతవఱకు పోలియుండ వీలుకలదో యామేరవరకు పోలియుండెను.

స మా ప్ర ము .

సమరములు

క్ర.సం.	తే. 1	తరు	తరు
1	20	బోధ	బోధ
4	5	బు	బు
4	17	బువన	బువన
5	17	బువనము	బువనము
12	7	బువనము	బువనము
12	8	బువనము	బువనము
18	4	బువనము	బువనము
20	9	బువనము	బువనము
22	10	బువనము	బువనము
23	7	బువనము	బువనము
24	11	బువనము	బువనము
27	12	బువనము	బువనము
27	12	బువనము	బువనము
29	5	బువనము	బువనము
31	10	బువనము	బువనము
31	19	బువనము	బువనము
35	16	బువనము	బువనము
43	5	బువనము	బువనము
43	7	బువనము	బువనము

నవరణపట్టే.

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
8	20	బోధా	బోధా
4	5	తెల్ల	తెల్ల
4	17	తెలుపగా	తెలుపగా
5	17	నాణసమర్థత	నాణసమర్థత
12	7	ప్రతిధికం	ప్రతిధికం
13	8	యత్కృష్టి	యత్కృష్టి
18	4	ప్రాణిగ్రహణము	ప్రాణిగ్రహణము
20	9	కొన్నినిమిషములు	కొన్నినిమిషములు
		గడచిన	గడచినది
22	10	యాత్మకుమారు	యాత్మకుమారు
23	7	సమకయములు	సమకయములు
24	11	కనేకనిమిషములలో	కనేకనిమిషములలో
27	12	పితరల్లగారి	పితరల్లగారి
27	12	మాత్రము	మాత్రము
29	5	గమ్యస్తానము	గమ్యస్తానము
31	10	మండలేదయ్య	మండలేదయ్య
31	19	కారాశ్వేదము	కారాశ్వేదము
36	16	ధూపముకాన	ధూపముకాన
48	5	జానము	జానము
48	7	దానినికనుసరించి	దానినికనుసరించి

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
52	19	యోవిశేష్టాతిష్ఠన్	యోవిష్టాశేతిష్ఠన్
65	10	గూర్పివిష్టానమః	గూర్పివష్టానమః
66	18	జగతాత్మకు	జగతాత్మకు
69	20	శేనశంకునితో	శేనశంకునితో
70	4	యోభ్యామగ	యోభ్యాసమగ
70	11	మనకపుడి	మనకపుడపుడి
77	౪	పరిశ్చద్రతిశేకప్రభావమ	పరిశ్చద్రదివేక ప్రభావమ
84	4	రాజకుమారులు	రాజకుమారులు
87	18	యతిధులు	యతిధులు
92	19	అనారచనా	అనారగనా

ଅଧ୍ୟାୟ

Sl.no ~~162~~ 163

13769